

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη και Εναλλακτικές μορφές
Τουρισμού»

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΓΕΩΡΓΙΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

ΠΑΤΡΑ
ΜΑΙΟΣ 2012

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη

1.1 Ορισμοί Έννοιες.....	5
1.1.1 Αειφόρος ανάπτυξη. Ορισμός.....	5
1.1.2 Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη. Ορισμός.....	7
1.2 Βασικές αρχές αειφορικού τουρισμού.....	7
1.3 Χαρακτηριστικά Αειφορικού Τουρισμού.....	9
1.4 Δείκτες αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης.....	11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Τουρισμός και περιβάλλον

2.1 Συστατικά στοιχεία του τουρισμού.....	16
2.2 Επιπτώσεις Τουρισμού στο Περιβάλλον.....	16
2.2.1 Περιβαλλοντικά προβλήματα και τουρισμός.....	16
2.2.2 Συνάφεια τουρισμού και περιβάλλοντος.....	18
2.3 Η Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και το περιβάλλον.....	19
2.4 Νομικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος.....	21
2.5 Τουριστική χωρητικότητα.....	22
2.6 Σχέση πληθυσμού και δυναμικότητας φιλοξενίας.....	23
2.7 Μέτρα εξισορρόπησης τουρισμού και περιβάλλοντος.....	24
2.8 Δράσεις των Τουριστικών Επιχειρήσεων για την Προστασία του Περιβάλλοντος.....	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Επιπτώσεις Τουριστικής Ανάπτυξης και προϋποθέσεις Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

3.1 Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης.....	29
3.2 Διέξοδοι από τις αρνητικές επιπτώσεις μαζικού τουρισμού....	33
3.3 Προϋποθέσεις για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

**Σχεδιασμός και Διαχείριση της Τουριστικής Ανάπτυξης
υπέρ της αειφορίας.**

4.1 Σχεδιασμός Τουριστικής Ανάπτυξης.....	41
4.2 Φάσεις σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής.....	44
4.3 Διαχείριση τουριστικής ανάπτυξης υπέρ της αειφορίας.....	46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Εναλλακτικός Τουρισμός και τα χαρακτηριστικά του.

5.1 Γενικά.....	50
5.2 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	51
5.2.1 Αγροτουρισμός.....	51
5.2.2 Αθλητικός τουρισμός αναψυχής.....	55
5.2.3 Ιαματικός τουρισμός.....	56
5.2.4 Πολιτιστικός τουρισμός.....	57
5.2.5 Θαλάσσιος τουρισμός.....	57
5.2.6 Φυσιολατρικός τουρισμός.....	58
5.2.7 Γαστρονομικός τουρισμός.....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

**Επιπτώσεις απο την ανάπτυξη του Εναλλακτικού
Τουρισμού.**

6.1 Οικονομικές επιπτώσεις.....	60
6.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	65
6.3 Κοινωνικο-πολιτιστικές επιπτώσεις.....	69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Οικοτουρισμός

7.1 Οικοτουρισμός, ορισμός.....	75
7.2 Οικοτουριστική δραστηριότητα.....	77
7.3 Χαρακτηριστικά οικοτουρισμού.....	77
7.4 Λόγοι ανάπτυξης του οικοτουρισμού.....	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Προτάσεις

8.1 Προτάσεις για αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	81
---	-----------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	87
--------------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Αειφόρος Τουριστική Ανάπτυξη

1.1 Ορισμοί Έννοιες.

1.1.1 Αειφόρος ανάπτυξη. Ορισμός

Η αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη αναφέρεται στην οικονομική ανάπτυξη που σχεδιάζεται και υλοποιείται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα. Γνώμονας της αειφορίας είναι η μέγιστη δυνατή απολαβή αγαθών από το περιβάλλον, χωρίς όμως να διακόπτεται η φυσική παραγωγή αυτών των προϊόντων σε ικανοποιητική ποσότητα και στο μέλλον. Η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει ανάπτυξη των παραγωγικών δομών της οικονομίας παράλληλα με τη δημιουργία υποδομών για μία ευαίσθητη στάση απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στα οικολογικά προβλήματα (όπως ορίζουν παραδοσιακές επιστήμες σαν τη γεωγραφία). Η βιωσιμότητα υπονοεί ότι οι φυσικοί πόροι υφίστανται εκμετάλλευση με ρυθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίο ανανεώνονται, διαφορετικά λαμβάνει χώρα περιβαλλοντική υποβάθμιση. Θεωρητικά, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης είναι η ανικανότητα του γήινου οικοσυστήματος να υποστηρίξει την ανθρώπινη ζωή (οικολογική κρίση).

Σημείο αναφοράς για τις εξελίξεις στη μελέτη της οικολογικά ευαίσθητης ανάπτυξης αποτελεί το πρωτόκολλο του Κιότο, που υπογράφηκε το 1997 (ως συμπλήρωμα της Σύμβασης-Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για τις Κλιματικές Μεταβολές του 1992) και τέθηκε μερικώς σε ισχύ από το 2005. Ορισμένες από τις τάσεις και τα ζητήματα που απασχολούν τη βιώσιμη ανάπτυξη στην Ευρώπη από τη δεκαετία του

1990 είναι: η προώθηση χρήσης «ενεργειακά καθαρών» μορφών μετακίνησης (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα), η «βιωσιμότερη» αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, ο οικολογικός χαρακτηρισμός καταναλωτικών προϊόντων, η βιοτεχνολογία, η εξάλειψη φυλετικών και σεξιστικών διακρίσεων στον εργασιακό τομέα κλπ (United Nations, 2011).

Συναφείς όροι, οι οποίοι συνήθως χρησιμοποιούνται με σχεδόν ταυτόσημη έννοια, είναι η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία. Ωστόσο πρέπει να τονισθεί πως η πράσινη ανάπτυξη δίνει προτεραιότητα στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα και όχι στην οικονομική ανάπτυξη ενώ σχετίζεται, έως έναν βαθμό τουλάχιστον, με τα πράσινα κόμματα της πολιτικής οικολογίας. Από την άλλη, η πράσινη οικονομία αποτελεί ουσιαστικά εφαρμογή των οικολογικών οικονομικών, μίας ετερόδοξης οικονομολογικής σχολής με παρεμφερείς προβληματισμούς, δίνοντας έμφαση στις ήπιες μορφές ενέργειας. Η αειφόρος ανάπτυξη, η πράσινη ανάπτυξη και η πράσινη οικονομία, ανάμεσα στ' άλλα, μπορούν να αξιοποιούν και τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που παρέχει η επιστήμη των περιβαλλοντολόγων μηχανικών, καθώς και τις αρχές της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό, αειφόρος ανάπτυξη είναι η «ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες», με άλλα λόγια η μέριμνα ώστε η σημερινή μεγέθυνση να μην υπονομεύει τις δυνατότητες μεγέθυνσης των μελλοντικών γενεών. (www.wikipedia.org)

1.1.2 Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη: Ορισμός

Η ενσωμάτωση της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης στον τομέα του τουρισμού οφείλεται κυρίως στο μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξαν οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί όπως ο WTO και WTTC. Μέσα από τις πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη ξεχωρίζουμε αυτήν του Butler 1993 που μιλάει για τον «τουρισμό που αναπτύσσεται και διατηρείται εντός μιας περιοχής, κατά τέτοιο τρόπο και σε τέτοια κλίμακα, ώστε να παραμένει βιώσιμος για ένα απεριόριστο χρονικό διάστημα, χωρίς παράλληλα να υποβαθμίζει ή να αλλοιώνει το ανθρώπινο και φυσικό περιβάλλον με το οποίο αλληλεπιδρά, σε βαθμό που να εμποδίζει την επιτυχή ανάπτυξη και ευημερία άλλων δραστηριοτήτων και διαδικασιών» (Butler, 1993).

1.2 Βασικές αρχές αειφορικού τουρισμού

Ο αειφορικός τουρισμός, που περιλαμβάνει τον τουρισμό και τις σχετικές υποδομές, είναι αυτός που: λειτουργεί μέσα στις φυσικές δυνατότητες ανανέωσης των φυσικών πόρων, αναγνωρίζει τη συμβολή των ανθρώπων και των κοινωνιών, των εθίμων και του τρόπου ζωής στην τουριστική εμπειρία, δέχεται ότι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν ένα ισότιμο μερίδιο στα οικονομικά οφέλη του τουρισμού. Και οδηγείται από τις επιθυμίες των ντόπιων και των τοπικών κοινωνιών στις περιοχές φιλοξενίας. Αυτό συνεπάγεται (Wood, 2002):

- **Αειφορική χρήση πόρων:** η διατήρηση και αειφορική χρήση των πόρων (φυσικών, κοινωνικών και πολιτιστικών) είναι κρίσιμη και απαραίτητη για μακροπρόθεσμες επιχειρήσεις.

- **Μείωση υπερκατανάλωσης και απορριμμάτων :** αποφεύγει το κόστος της αποκατάστασης μακροπρόθεσμης περιβαλλοντικής βλάβης και συμβάλλει στην ποιότητα του τουρισμού.
- **Διατήρηση ποικιλότητας:** διατήρηση και προώθηση της φυσικής, κοινωνικής και πολιτιστικής ποικιλότητας είναι απαραίτητη για μακροπρόθεσμο τουρισμό.
- **Ενσωμάτωση τουρισμού στο σχεδιασμό:** η τουριστική ανάπτυξη που έχει ενταχθεί στην εθνική και τοπική αναπτυξιακή στρατηγική και διαχειριστικά σχέδια και η οποία αναλαμβάνει την εκτίμηση και αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των διάφορων σχεδίων και πολιτικών, αυξάνει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του τουρισμού.
- **Ενίσχυση τοπικών οικονομιών:** ο τουρισμός που υποστηρίζει ένα ευρύ φάσμα τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων και ο οποίος λαμβάνει υπόψη το περιβαλλοντικό κόστος και τις περιβαλλοντικές αξίες και προστατεύει τις τοπικές οικονομίες και αποφεύγει τις περιβαλλοντικές βλάβες.
- **Συμμετοχή τοπικών κοινωνιών:** η πλήρης συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στον τουριστικό τομέα όχι μόνο ωφελεί αυτούς και το περιβάλλον αλλά βελτιώνει την ποιότητα της προσφερόμενης τουριστικής εμπειρίας.
- **Συζήτηση και με τους stakeholders και το κοινό:** συνδιασκέψεις ανάμεσα στη τουριστική βιομηχανία και τις τοπικές κοινωνίες, ανάμεσα σε οργανισμούς και ινστιτούτα είναι απαραίτητες για τη συνεργασία και την επίλυση πιθανόν αντικρουόμενων συμφερόντων.

- **Εκπαίδευση προσωπικού:** η εκπαίδευση προσωπικού που ενσωματώνει τον αειφορικό τουρισμό στις εργασιακές πρακτικές μαζί με την πρόσληψη εντόπιου προσωπικού σε όλα τα επίπεδα βελτιώνει την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος.
- **Υπεύθυνο τουριστικό μάρκετινγκ:** να ενθαρρυνθούν οι τουρίστες να ταξιδέψουν εκτός περιόδων αιχμής ώστε να μειωθούν οι αριθμοί των τουριστών, τότε που τα οικοσυστήματα είναι πιο ανθεκτικά. Το μάρκετινγκ που δίνει πλήρεις και υπεύθυνες πληροφορίες στους τουρίστες, αυξάνει το σεβασμό για το φυσικό, κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον στις χώρες προορισμού και αυξάνει την ικανοποίηση των πελατών.
- **Διεξαγωγή έρευνας:** η συνεχής παρακολούθηση από την τουριστική βιομηχανία, η συλλογή δεδομένων και ανάλυση τους, είναι απαραίτητη συνθήκη για την επίλυση προβλημάτων ώστε να ωφεληθούν οι προορισμοί, η τουριστική βιομηχανία και οι καταναλωτές.
- **Καλύτερη πληροφόρηση:** να δίνονται πληροφορίες για τον τόπο προορισμού στους τουρίστες πριν το ταξίδι αλλά και στον τόπο προορισμού (πχ με κέντρα πληροφόρησης επισκεπτών).

1.3 Χαρακτηριστικά Αειφορικού Τουρισμού

Ο αειφόρος τουρισμός δεν είναι μορφή τουρισμού. Αντίθετα, μπορεί να χαρακτηρίζει οποιοδήποτε είδος τουρισμού. Πρόκειται για χαρακτηριστικό που εγγυάται μια ορισμένη ποιότητα σε κάθε μορφή τουρισμού και τουριστικής δραστηριότητας. Για να μελετηθεί σωστά

πρέπει αρχικά να παρουσιαστούν και να κατανοηθούν τα βασικά χαρακτηριστικά του:

- Δεν περιορίζεται σε ορισμένες μόνο μορφές τουρισμού, αλλά αφορά γενικότερα κάθε τουριστική ζήτηση· από τη φύση του (ως τουρισμός), άλλωστε, δέχεται τις αλλαγές που ενδεχόμενα μπορούν να προκαλέσουν οι τουριστικές δραστηριότητες, αρκεί να μη βλάπτουν τις οποιοσδήποτε σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και περιβάλλοντος.
- Κατά συνέπεια, βασικό χαρακτηριστικό του είναι και η αρχή της χωρητικότητας. Σύμφωνα με αυτή το τουριστικό φορτίο σε μια περιοχή είναι αειφόρο, όταν ελέγχεται κατά πόσο οι τουριστικές δραστηριότητες λειτουργούν σε συνάρτηση με τον αριθμό των υπαρχόντων έργων υποδομής, καθώς και κατά πόσο το φυσικό τοπίο και οι φυσικές πηγές μπορούν να αντέξουν τον ανάλογο όγκο τουρισμού χωρίς να προκληθούν προβλήματα μόλυνσης και αλλοίωσης του τοπίου.
- Δε δέχεται τη μεγιστοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας με οποιοδήποτε κόστος στο περιβάλλον -αντίθετα μάλιστα, υποστηρίζει τη μετριοπάθεια, την ισορροπία και τη διαχρονική βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας. Η τουριστική ανάπτυξη σε κάθε περιοχή πρέπει να εναρμονίζεται με τα φυσικά στοιχεία της, τη θέση της, την ιδιαιτερότητά της, τον πολιτισμό της, και να μην έχει συσσωρευτικές με το χρόνο δυσμενείς συνέπειες.
- Δεν απαιτεί μεγάλες επενδύσεις ή εκτεταμένη έρευνα, αλλά συμπληρώνει τις υπάρχουσες πρακτικές τουριστικής ανάπτυξης τέλος, απορρίπτει τα βραχυχρόνια οφέλη για τους λίγους έναντι των μακροχρόνιων για τους πολλούς και υποστηρίζει τη θέση «οι σημερινές ανάγκες πρέπει να αντιμετωπίζονται χωρίς να μειώνουν

την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ανάγκες» (Παντόπουλος, 2011).

1.4 Δείκτες αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης

Οι δείκτες είναι ένα εργαλείο το οποίο χρησιμοποιείται εδώ και δεκαετίες σε διάφορες επιστήμες, και κυρίως στα οικονομικά, για να δηλώσει με συντομία και ακρίβεια παραμέτρους για τις οποίες υπάρχει ενδιαφέρον. Στα πλεονεκτήματα τους μπορούν να αναφερθούν η αμεσότητα στην παρουσίαση και εκτίμηση διαφόρων παραμέτρων, η καθοδήγηση σε θέματα που θεωρούνται σημαντικά κι επομένως, θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό και την αναπτυξιακή διαδικασία και η συγκρισιμότητα των αποτελεσμάτων. Οι λειτουργίες που επιτελούν είναι διάφορες και περιλαμβάνουν την περιγραφή μιας κατάστασης, την επισήμανση προβλημάτων, την υποστήριξη λήψης αποφάσεων, την αξιολόγηση μέτρων και επιλογών και άλλες (World Bank, 1997). Οποσδήποτε, κατά την επιλογή και χρήση δεικτών πιθανόν να προκύψουν ορισμένα προβλήματα. Τα προβλήματα προέρχονται από την έλλειψη κατάλληλων στοιχείων για τον υπολογισμό τους, τη γενίκευση δεικτών για να συμπεριλάβουν διάφορες περιπτώσεις ή για να αντιπαρέλθουν την έλλειψη στοιχείων, την υποκειμενικότητα που λίγο έως πολύ μπορεί να τους διακρίνει τόσο κατά τη διαδικασία επιλογής τους και ακόμη περισσότερο κατά την αξιολόγηση τους –λιγότερο για τους λεγόμενους ποσοτικούς δείκτες και περισσότερο για τους λεγόμενους ποιοτικούς (Meadows, 1998).

Οι δείκτες αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης (sustainable tourism indicators) είναι ένα εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αειφόρο τουριστική διαχείριση ή πιο σωστά για την αειφόρο ανάπτυξη

τουριστικών περιοχών. Απόρροια της εξάπλωσης της παραπάνω έννοιας και της ανάγκης για πρακτική εφαρμογή των αρχών που τη διέπουν, οι δείκτες αυτοί έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται για την αξιολόγηση αναπτυξιακών επιλογών, επεμβάσεων στο περιβάλλον και επιδράσεων που ασκούνται στους οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικοπολιτιστικούς τομείς. Πρόκειται για ένα εργαλείο το οποίο στοχεύει στην αξιολόγηση τόσο της υφιστάμενης κατάστασης όσο και μελλοντικών αναπτυξιακών επιλογών και επεμβάσεων στον χώρο που δραστηριοποιείται και διαμορφώνεται το τουριστικό προϊόν. Σε αντίθεση με παραδοσιακούς δείκτες που χρησιμοποιούνται στον τουρισμό όπως η πληρότητα, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις, οι δείκτες αυτοί έχουν σαν στόχο να συμπεριλάβουν περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτιστικές παραμέτρους καθώς και τοπλέγμα των αλληλεπιδράσεων τους μέσα στο πλαίσιο που καθορίζουν οι αρχές και οι επιταγές της αειφόρου ανάπτυξης.

Κάποιοι δείκτες αειφορικού τουρισμού, που έχουν χρησιμοποιηθεί και από τη χώρα μας είναι οι παρακάτω (Ανδριώτης, 2008):

- Αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων που έχουν ενταχθεί σε πρόγραμμα Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας ως προς το σύνολο των τουριστικών επιχειρήσεων της χώρας. Ο δείκτης αυτός αποτελεί μία ένδειξη λήψης μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος από τη χρήση μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας καθώς και ενεργοποίησης των τουριστικών επιχειρήσεων σε σχέση με άλλες οικονομικές δραστηριότητες.
- Σχέση κατανάλωσης νερού οικιακής / τουριστικής / αγροτικής χρήσης. Ένας τέτοιος δείκτης δηλώνει το πως χρησιμοποιείται το νερό, ένας πόρος σε ανεπάρκεια σε πολλές μεσογειακές περιοχές, καθώς και τον ανταγωνισμό που πιθανόν να δημιουργείται μεταξύ διαφορετικών δραστηριοτήτων για τη χρήση του.

- Αριθμός δειγματοληψιών νερών κολύμβησης που ξεπέρασαν τα όρια(όπως αυτά ορίζονται από το πρόγραμμα και την κοινοτική νομοθεσία). Με το δείκτη αυτόν παρέχεται άμεση αντίληψη της ποιότητας των νερών με ευρωπαϊκά στάνταρτ, σε σχέση με το χρόνο.
- Αναλογία παραλιών που έχουν βραβευθεί με γαλάζια σημαία. Ο δείκτης αυτός δίνει μία ένδειξη της ποιότητας των νερών κολύμβησης αλλά και φροντίδας της παραλίας γενικότερα. Επίσης, σε σχέση με τον προηγούμενο δείχνει την ένταση της προσπάθειας για περιβαλλοντική διαχείριση, ενημέρωση και πιστοποίηση της ποιότητας.
- Αριθμός bars-clubs ανα πληθυσμό. Πρόκειται για έναν δείκτη της κοινωνικής πίεσης που ασκείται στον τόπο υποδοχής από την τουριστική ανάπτυξη.
- Αριθμός απασχολούμενων γυναικών προς 100 απασχολούμενους άνδρες. Ο δείκτης αυτός αντανακλά την θετική ή όχι κοινωνική μεταβολή στην εξεταζόμενη περιοχή. Δεν αναφέρεται αυστηρά στη τουριστική ανάπτυξη αλλά καθώς σε πολλές περιοχές της Μεσογείου η ανάπτυξη που έχει συμβεί τα τελευταία χρόνια οφείλεται κατά κύριο λόγο στον τουρισμό μπορεί και η οποια μεταβολή παρατηρείται να αποδοθεί κυρίως στον τουρισμό.
- Ρυθμός αύξησης του πληθυσμού. Πρόκειται για ένα δημογραφικό δείκτη ευρέως διαδεδομένο ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και εδώ για να εκτιμηθεί η θετική κοινωνική μεταβολή από τη συγκράτηση του πληθυσμού.
- Ανεργία. Η ανεργία είναι ένας κλασικός δείκτης της οικονομικής κατάστασης. Εδώ χρησιμοποιείται συγκριτικά με την ανεργία της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής για να εκφράσει όχι μόνο την

οικονομική αλλά και την κοινωνική κατάσταση στην εξεταζόμενη περιοχή.

- % ανακύκλωσης υλικών. Ο δείκτης αυτός εκφράζει τη λήψη μέτρων για μείωση του όγκου των απορριμμάτων επομένως και μείωσης της πίεσης που ασκείται στο περιβάλλον από τη διάθεση τους καθώς και για επαναχρησιμοποίηση των υλικών.
- % νερού που ανακυκλώνεται. Με αυτόν το δείκτη αντανακλάται η εφαρμογή ή όχι βιώσιμων πρακτικών όσον αφορά τη διαχείριση του νερού αλλά και των παραγόμενων λυμάτων μέσω της επαναχρησιμοποίησής τους.
- Αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων που εφαρμόζουν κάποια συστήματα μείωσης κατανάλωσης φυσικών πόρων και γενικότερα φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών ως % όλων των τουριστικών επιχειρήσεων. Δείχνει τη λήψη μέτρων από τις ίδιες τις τουριστικές επιχειρήσεις για μείωση των πιέσεων στους φυσικούς πόρους και το περιβάλλον .
- % των λυμάτων που δέχονται επεξεργασία. Είναι ένας δείκτης ορθολογικής και βιώσιμης διαχείρισης των υγρών αποβλήτων.
- Αριθμός περιοχών φυσικού ενδιαφέροντος υπό καθεστώς προστασίας έναντι εκείνων χωρίς. Ο δείκτης αυτός παρέχει μία πρώτη ένδειξη των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών της περιοχής αλλά και για τη λήψη μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.
- Επιστημονικές μελέτες που έχουν γίνει για το φυσικό περιβάλλον-οικοσυστήματα της περιοχής. Ο δείκτης αυτός αποτελεί ένδειξη ευαισθητοποίησης και ενδιαφέροντος για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

- % κλινών που λειτουργούν το χειμώνα. Λειτουργεί σα δείκτης για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και παροχής υπηρεσιών εκτός του καλοκαιρινού τουρισμού παραλίας.
- % της δυναμικότητας των συνεδριακών κέντρων του Δήμου ως προς εκείνων της περιφέρειας. Πρόκειται για ένα δείκτη της δυναμικότητας των συνεδριακών κέντρων της περιοχής και της ποικιλομορφίας του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος.
- % απασχόλησης στον τουρισμό. Χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει το προφίλ της τοπικής οικονομίας και της υπερεξάρτησης ή μη από τον τουρισμό. Ενδιαφέρον θα είχε και η διαχρονική μεταβολή εάν υπήρχαν στοιχεία διαθέσιμα για διαφορετικές χρονικές στιγμές.
- Συνεργασία Δήμου – ιδιωτών σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης. Ο δείκτης αυτός χρησιμοποιείται για να δείξει την ευαισθητοποίηση και την από κοινού αντιμετώπιση τοπικής αυτοδιοίκησης – επιχειρηματιών θεμάτων της τουριστικής ανάπτυξης.
- Αριθμός σεμιναρίων που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με τον τουρισμό. Ο συγκεκριμένος δείκτης χρησιμοποιείται ως ένδειξη της σχετικής έμφασης που δίδεται στον τουρισμό σε τοπικό επίπεδο, όσον αφορά την κατάρτιση.
- Αριθμός μελετών που έχουν γίνει για την οικονομική αποδοτικότητα του τουρισμού / αριθμό μελετών που έχουν γίνει για τις επιπτώσεις του τουρισμού. Πρόκειται για ένα δείκτη ο οποίος ανακλά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται και αντιμετωπίζεται η τουριστική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Τουρισμός και περιβάλλον

2.1 Συστατικά στοιχεία του τουρισμού

Το περιβάλλον στις βασικότερες του εκφάνσεις, φυσικό, πολιτιστικό, και δομημένο, αποτελεί κύριο συστατικό του τουρισμού, αφού συνδέεται άμεσα με τη διαμόρφωση των ποιοτικών του προδιαγραφών και επομένως προσδιορίζει τις μορφές του και επηρεάζει την ανταγωνιστικότητά του. Περιοχές με ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, εκτεταμένες παραλίες, καθαρές θάλασσες, έντονα ιστορικά και αρχαιολογικά ενδιαφέροντα, με πλούσια χλωρίδα και πανίδα με τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους και με ένα δομημένο περιβάλλον, που σέβεται την αισθητική και την ιστορία του τόπου και ανταποκρίνεται στις λειτουργικές και πολιτιστικές ανάγκες των ανθρώπων, βρίσκονται στις πρώτες προτιμήσεις των σύγχρονων τουριστών. Έρευνες για τα κίνητρα επιλογής προορισμών της Μεσογείου, στους οποίους συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, καταδεικνύουν ότι τα περιβαλλοντικά στοιχεία, όπως το κλίμα, ο ήλιος, η θάλασσα, η παραλίες και βεβαίως το επίπεδο των υπηρεσιών κατέχουν κυρίαρχη θέση μεταξύ των προτιμήσεων των υποψηφίων επισκεπτών του τόπου.

2.2 Επιπτώσεις Τουρισμού στο Περιβάλλον

2.2.1 Περιβαλλοντικά προβλήματα και τουρισμός

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα κυριαρχούν σήμερα στους προορισμούς της Μεσογείου που δέχονται μαζικό τουρισμό πολλοί από τους επισκέπτες τους στο τέλος των διακοπών τους στον τόπο που επέλεξαν με περιβαλλοντικά κριτήρια, διαπίστωσαν πως οι προσδοκίες

τους είχαν διαψευσθεί από μια σειρά περιβαλλοντικών προβλημάτων, που έχουν να κάνουν με την κυκλοφοριακή συμφόρηση, το «στίβγαμα» των λουόμενων στις παραλίες, τις ελλείψεις νερού, τις διακοπές του ρεύματος, τους θορύβους, τα φαινόμενα της αισθητικής ρύπανσης, την καθαριότητα των ακτών, την ποιότητα του νερού κολύμβησης, τις ουρές στις θυρίδες των τραπεζών και των ταχυδρομίων, τις αλόγιστες επεμβάσεις στο τοπίο, τις αυθαίρετες δομήσεις και με τόσα άλλα. Η πραγματικότητα αναίρεσε τις προσδοκίες τους και επιβεβαίωσε τη διατάραξη της σχέσης ισορροπίας μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος, ως αποτέλεσμα της υπερμεγέθυνσης της τουριστικής ανάπτυξης πέραν των ορίων της φέρουσας ικανότητας του τουριστικού τόπου. Η υπερμεγέθυνση και η φέρουσα ικανότητα είναι δύο έννοιες κλειδιά στη μελέτη των σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος (Apostolopoulos and Gayle, 2002).

Η τουριστική ανάπτυξη είτε με την επέκτασή της στο χώρο της υπαίθρου, είτε με την ανάπτυξη μεγάλης έκτασης υποδομών, είτε με τις δραστηριότητες των τουριστών, καταλήγει να επηρεάζει την ισορροπία του φυσικού περιβάλλοντος. Οι επιπτώσεις αυτές είναι πολύ πιο εμφανείς σε περιοχές που θεωρούνται οικολογικά «ευαίσθητες», όπως παραθαλάσσιες, ορεινές, υγροβιότοποι κλπ.

Ο τουρισμός επεκτείνεται όλο και περισσότερο στο χώρο, με αποτέλεσμα να προκαλεί συγκρούσεις στις χρήσεις γης. Έτσι η τουριστική χρήση της γης συγκρούεται με τη γεωργική, τη βιοτεχνική, τη βιομηχανική ή άλλες χρήσεις. Πολλές φορές η οικοπεδοποίηση ανεβάζει τις τιμές της γης σε τέτοια επίπεδα που είτε δεν επιτρέπει την εγκατάσταση ή επέκταση των άλλων τομέων της οικονομίας, είτε τους εκδιώχνει.

Η επέκταση των οικισμών και των τουριστικών υποδομών, επιβάλλει αναπόφευκτα την αυξημένη κατανάλωση των τοπικών φυσικών πόρων, όπως νερό, ξυλεία κλπ, γεγονός που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείρισή τους.

Η αύξηση του αριθμού και των τύπων των τουριστικών θερέτρων και οικισμών έθεσε ζητήματα λειτουργίας και διαχείρισής τους σε σχέση με το περιβάλλον, τη χωροταξία και την πολεοδομία. Έτσι π.χ. τίθενται ζητήματα ελέγχου των περιοχών επέκτασης των οικιστικών ζωνών, επιβολής πολεοδομικών κανόνων (στυλ οικημάτων, συντελεστές δόμησης), διαχείρισης των απορριμμάτων κλπ.

2.2.2 Συνάφεια τουρισμού και περιβάλλοντος

Πριν μερικά χρόνια οι μελετητές του τουριστικού φαινομένου ήταν υποχρεωμένοι να αποδείξουν ότι υπάρχουν δεσμοί ανάμεσα στον τουρισμό και το περιβάλλον. Σήμερα ύστερα από τη Διακήρυξη της Μαννίλας για τον Παγκόσμιο Τουρισμό (1980), τη Διάσκεψή του Ρίο για το Περιβάλλον (1992), την Agenda 21, που ενσωματώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και πρόσφατα τον Παγκόσμιο Κώδικα Δεοντολογίας για τον Τουρισμό (1999), όπου σε όλα αυτά τα κείμενα, τα οποία δεσμεύουν, θεσπίζονται οι αρχές της 'βιώσιμης ανάπτυξης' και ταυτόχρονα η υποχρέωση της παγκόσμιας κοινότητας που εμπλέκεται με την τουριστική ανάπτυξη να προστατεύει το περιβάλλον, οι ασχολούμενοι με τον τουρισμό πολιτικοί και επιχειρηματίες του κλάδου αναγνωρίζουν ότι μια υγιής τουριστική βιομηχανία εξαρτάται από ένα υγιές περιβάλλον και συζητούν για τουριστική ανάπτυξη, που προωθεί μορφές «περιβαλλοντικά συνετού τουρισμού». Έτσι κυβερνήσεις και

επιχειρηματίες, προωθούν την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού ή εναλλακτικών, συμβατών με το περιβάλλον, όπως είναι ο συνεδριακός, ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο οικολογικός, ο θρησκευτικός και άλλες μορφές σε μια προσπάθεια να αμβλύνουν τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, να διευρύνουν την τουριστική περίοδο και να δημιουργήσουν νέα τουριστικά προϊόντα, που ανταποκρίνονται στην τουριστική ζήτηση και επηρεάζονται λιγότερο από τις διεθνείς συγκυρίες.

2.3 Η Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη και το περιβάλλον

Η αποκατάσταση της ισορροπίας στις διαταραγμένες σχέσεις τουρισμού και περιβάλλοντος, περνά μέσα από τη αειφόρο τουριστική ανάπτυξη, οι αρχές της οποίας για τον τομέα του τουρισμού έχουν εξειδικευθεί με ένα κείμενο σχεδίου δράσης, με τίτλο «Agenda 21 για την ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία – Προς μια περιβαλλοντικά βιώσιμη ανάπτυξη», το οποίο διατύπωσαν από κοινού και συνυπέγραψαν το 1996 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO), το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδίων και Τουρισμού (WTTC) και το Συμβούλιο της Γης (EC) .Το σημαντικό αυτό κείμενο απευθύνεται στις ταξιδιωτικές και τουριστικές επιχειρήσεις, στις κυβερνήσεις, στους εθνικούς οργανισμούς τουρισμού, καθώς και στο ταξιδιωτικό και τουριστικό κοινό, για να μεταφέρει το μήνυμα ότι η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία έχει βασικό ενδιαφέρον για την προστασία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων που αποτελούν το υπόβαθρο των επιχειρήσεων τους και για να τους προτείνει τα μέτρα που πρέπει να λάβουν. Ανάμεσα στ' άλλα το κείμενο καθιερώνει ορισμένες αρχές στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που πρέπει να ακολουθεί η ταξιδιωτική και τουριστική βιομηχανία όπως:

- α) Να βοηθήσει τους ανθρώπους ώστε να ακολουθήσουν μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση.
- β) Να συνεισφέρει στη διατήρηση, προστασία και αποκατάσταση των φυσικών οικοσυστημάτων.
- γ) Να βασίζεται σε βιώσιμα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα.
- δ) Να συνιστά η περιβαλλοντική προστασία ένα ολοκληρωμένο τμήμα των σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης.
- ε) Να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της τουριστικής ανάπτυξης με τη συμμετοχή των ενδιαφερομένων πολιτών στις αποφάσεις σχεδιασμού, προσαρμοσμένες στα τοπικά δεδομένα.
- στ) Να αναγνωρίζει και να υποστηρίζει η τουριστική ανάπτυξη, την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τα ενδιαφέροντα του ντόπιου πληθυσμού.

Οι αρχές αυτές δεν συνιστούν βέβαια υποχρεωτικούς νομικούς κανόνες για τα μέλη που ανήκουν στις οργανώσεις που τις διατύπωσαν. Όμως δεδομένου ότι τα μέλη αυτά ασκούν επιχειρηματικές δραστηριότητες, που αναφέρονται σε συναλλαγές με παραγωγούς ταξιδιών, μεταφορείς και καταναλωτές τουριστικών υπηρεσιών, έχουν τη δυνατότητα να ενσωματώσουν τις αρχές αυτές στις επιμέρους συμφωνίες και να τις καθιερώσουν ως σταθερούς όρους στις τουριστικές συναλλαγές. Ήδη ορισμένοι μεγάλοι τουριστικοί οργανισμοί (tour operators) έχουν συμπεριλάβει στα ξενοδοχειακά συμβόλαια και όρους που αναφέρονται σε περιβαλλοντικά θέματα. Την ίδια δυνατότητα έχουν και οι κυβερνήσεις στις περιπτώσεις που συνάπτουν συμφωνίες τουριστικής συνεργασίας.

2.4 Νομικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος

Οι ισορροπημένες σχέσεις τουριστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος πέρα από τις παραπάνω διακηρύξεις και τις άτυπες συμφωνίες, εξασφαλίζονται και από ένα ευρύ νομικό πλαίσιο κανόνων, που ρυθμίζουν σε εθνικό επίπεδο τα θέματα του περιβάλλοντος σε όλες τις εκφάνσεις με επικέντρωση στο ιδιαίτερο κρίσιμο θέμα της προστασίας του. Ο θεμελιώδης νόμος το Σύνταγμα στο άρθρο 24 αναφέρει ότι η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους, το οποίο πρέπει να παίρνει τα αναγκαία προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα. Ειδική μνεία γίνεται για την προστασία των δασών, για τα μνημεία, τις παραδοσιακές περιοχές, τα θέματα της χωροταξίας και της πολεοδομίας. Για την εφαρμογή της συνταγματικής αυτής επιταγής έχουν εκδοθεί ειδικοί νόμοι, όπως ο νόμος για την προστασία του περιβάλλοντος (Ν1650/86), ο νόμος για την προστασία των δασών και δασικών εκτάσεων (Ν998/79), ο οικιστικός νόμος (Ν1337/83) περί αιγιαλού και παραλίας (Ν1540/30) και ο αρχαιολογικός νόμος (Ν5351/32 και Ν1469/50), που βρίσκονται στο στάδιο της αναθεώρησης με νομοσχέδια που κατατέθηκαν στη Βουλή, ο νόμος για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος (Π.Δ. 55/98), ο νόμος για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αειφόρο ανάπτυξη (Ν.2742/99) και άλλοι. Το νομικό αυτό πλαίσιο συμπληρώνεται και από το πρωτογενές δίκαιο των καταστατικών Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και από το παράγωγο δίκαιο των κοινοτικών οδηγιών που ρυθμίζουν τα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και τις πολιτικές και δράσεις για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης.

Όλο το νομικό αυτό πλέγμα καλύπτει και τον τουρισμό στον βαθμό που οι τουριστικές δραστηριότητες σχετίζονται με το περιβάλλον. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι υπάρχουν και ειδικές ρυθμίσεις που

αναφέρονται αποκλειστικά στις τουριστικές δραστηριότητες, όπως οι εγκρίσεις περιβαλλοντικών όρων για την ίδρυση τουριστικών εγκαταστάσεων, οι εγκρίσεις χωροθέτησης των τουριστικών δραστηριοτήτων οι άδειες λειτουργίας καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος τα συστήματα βιολογικού καθαρισμού και διάθεσης στέρεων αποβλήτων των ξενοδοχείων, οι όροι πυρασφάλειας των τουριστικών εγκαταστάσεων κ.τ.λ. Πάντως εκείνο που διαπιστώνει κανείς είναι ότι ενώ το υφιστάμενο νομικό καθεστώς παρέχει την δυνατότητα ρύθμισης των σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος προς την κατεύθυνση μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, η κατάσταση είναι εκτός ελέγχου γιατί σε μεγάλο βαθμό δεν εφαρμόζονται οι νόμοι τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και σε επίπεδο καταστολής.

2.5 Τουριστική χωρητικότητα

Η διατάραξη των σχέσεων ισορροπίας τουρισμού και περιβάλλοντος συνδέεται άμεσα με τη μεγέθυνση της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία με τον μαζικό τουρισμό παραβίασε τα όρια αντοχής του τόπου και δημιουργήθηκε το γνωστό πρόβλημα της τουριστικής χωρητικότητας ή της φέρουσας ικανότητας ενός συγκεκριμένου τουριστικού τόπου που εκφράζεται κατά ένα υπεραπλοποιημένο τρόπο με τον λόγο του αριθμού των αφίξεων, του επιπέδου (ποσοτικού και ποιοτικού) των κάθε μορφής προσφερόμενων υπηρεσιών στο τουριστικό κοινό, του βαθμού διατήρησης της ποιότητας ζωής και της ανοχής του ντόπιου πληθυσμού στις τουριστικές πιέσεις, και όλα αυτά σε συνάρτηση με την διατήρηση σε επίπεδο βιωσιμότητας των φυσικών πολιτιστικών και δομημένων στοιχείων του τόπου''. Το θέμα αυτό έχει απασχολήσει κατά καιρούς τους θεωρητικούς του τουρισμού, οι οποίοι προσπαθούν να το προσεγγίσουν με μια σειρά

δεικτών, που εκφράζουν την ‘‘τουριστικότητα’’ του τόπου σε σχέση με τον πληθυσμό του, και τους επισκέπτες που δέχεται χωρίς ωστόσο να καταλήξουν σε μία συγκεκριμένη μέθοδο μέτρησης της τουριστικής χωρητικότητας.

2.6 Σχέση πληθυσμού και δυναμικότητας φιλοξενίας

Η άποψη ότι ένας τόπος μπορεί να δεχθεί χωρίς προβλήματα τόσους επισκέπτες, όσος είναι ο πληθυσμός του, δεν φαίνεται να επιβεβαιώνεται από τα πράγματα. Η Ρόδος για παράδειγμα, με πληθυσμό 110.000, ίσο περίπου με τις διαθέσιμες θέσεις φιλοξενίας (κλίνες) δεν θα έπρεπε ν’ αντιμετωπίζει περιβαλλοντικά προβλήματα στην περίοδο της αιχμής ιδιαίτερα είναι πολλά. Για τα προβλήματα που αντιμετώπισε μια πρώτη εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι δεν είναι ισοκαταμεμημένες στον χώρο οι τουριστικές δραστηριότητες όχι μόνο της διαμονής (ξενοδοχεία) αλλά και των άλλων δραστηριοτήτων (πολιτισμού, ψυχαγωγίας, αγορές κ.λ.π). Η ανισοκατανομή δεν είναι το μόνο πρόβλημα, υπάρχουν κι άλλα πολλά. Και το περίεργο είναι ότι ενώ έχουμε υπερπροσφορά ξενοδοχείων, που επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι σε ετήσια βάση το ξενοδοχειακό δυναμικό απασχολείται κάτω του 50% της δυναμικότητάς του, διατυπώνονται προτάσεις για δημιουργία νέων ξενοδοχείων υψηλών κατηγοριών. Δεδομένου ότι δεν προβλέπεται ανάλογη αύξηση της ζήτησης, αυτό που μπορεί να συμβεί είναι να κλείσουν κάποια άλλα ξενοδοχεία που δεν είναι ανταγωνιστικά ή να αλλάξουν χρήση, σύμφωνα με το νόμο το ‘‘καλό διώχνει το κακό’’, όταν μάλιστα δεν υπάρχει αντιστοιχία ποιότητας και τιμών στις επί μέρους κατηγορίες. Οι μικρομεσαίοι ξενοδόχοι διαμαρτύρονται ότι οι μεγαλοξενοδόχοι πουλάνε φθηνά. Στη λογική αυτή εντάσσεται και το αίτημα για παροχή κινήτρων ‘απόσυρσης’ των μικρών κυρίως

προβληματικών ξενοδοχείων, που πρώτοι το έθεσαν οι Ισπανοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2.7 Μέτρα εξισορρόπησης τουρισμού και περιβάλλοντος

Για να υπάρξει μία σχέση ισορροπίας μεταξύ τουρισμού και περιβάλλοντος, που θα εξυπηρετεί και τις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, θα πρέπει να θεσπισθούν ειδικές πολιτικές και να παρθούν ορισμένα μέτρα, από τα οποία ενδεικτικά αναφέρουμε τα παρακάτω (Ανδριώτης, 2008, Λογοθέτης, 2001):

1. Πρέπει κάθε τουριστική περιοχή να προσδιορίσει την τουριστική φέρουσα ικανότητα (ΤΦΙ) ή τουριστική χωρητικότητα. Ο προσδιορισμός αυτός αποτελεί βασικό εργαλείο για την τουριστική της ανάπτυξη κατά τρόπο που η ανάπτυξη να είναι συμβατή με τα στοιχεία του περιβάλλοντος και να μην τα αναλίσκει. Να σημειώσουμε εδώ ότι το Τμήμα Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση μελετά το θέμα “Προσδιορισμός, εκτίμηση και εφαρμογή της φέρουσας ικανότητας σε ευρωπαϊκούς τουριστικούς προορισμούς”. Ζητήσαμε να συμπράξουμε στη μελέτη αυτή για να καταθέσουμε τις εμπειρίες μας από την περίπτωση της Ρόδου.
2. Πρέπει κατά την εκπόνηση των χωροταξικών σχεδίων και ιδιαίτερα κατά τη διαδικασία καθορισμού των χρήσεων γης, και την κατανομή των τουριστικών και λοιπών δραστηριοτήτων στον χώρο, να τηρούνται οι αναγκαίες ισορροπίες ανάμεσα στον τουρισμό και το περιβάλλον στα όρια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας του τόπου.

3. Πρέπει να δημιουργηθούν οι ειδικές τουριστικές υποδομές, όπως συνεδριακά κέντρα, μαρίνες, αθλητικές εγκαταστάσεις, γήπεδα γκολφ, πολιτιστικές διαδρομές κ.α και να αναδειχθούν και να προβληθούν τα φυσικά πολιτιστικά και οικολογικά στοιχεία κάθε τόπου που αποτελούν προϋπόθεση για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού συμβατών με το περιβάλλον.
4. Πρέπει τα αναπτυξιακά κίνητρα, οικονομικά, φορολογικά, πολεοδομικά κ.α που θεσπίζονται για την ανάπτυξη του τουρισμού και των άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων, να λαμβάνουν υπόψη τους τις ενδεχόμενες επιπτώσεις από την ίδρυση ή επέκταση των αντίστοιχων εγκαταστάσεων. Οι προβλεπόμενες μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ) πρέπει να αποκτήσουν ουσιαστικό περιεχόμενο και προπάντων πρέπει να εφαρμόζονται. Η εφαρμογή τους έχει βέβαια ένα κόστος που όμως πρέπει να πληρωθεί σύμφωνα με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».
5. Πρέπει να δημιουργηθεί σε κάθε νομό Συμβούλιο Περιβάλλοντος, που θα συντονίζει τις ενέργειες όλων των φορέων και οργανώσεων που εμπλέκονται στα θέματα του περιβάλλοντος και να καθορίζει μια ενιαία πολιτική που θα βασίζεται στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης. Σήμερα με τα θέματα του περιβάλλοντος ασχολούνται η Υπηρεσία Περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ, το Πολεοδομικό Γραφείο, η Αρχαιολογική Υπηρεσία, το Λιμεναρχείο, η Δασική Υπηρεσία, η Υπηρεσία Υγείας, η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, οι ΟΤΑ, οι ελεύθερες οργανώσεις προστασίας του Περιβάλλοντος. Το Συμβούλιο αυτό δεν θα συντονίζει μόνο, αλλά θα πρέπει και να ελέγχει αν οι φορείς αναλαμβάνουν τις ευθύνες που τους ανήκουν.
6. Πρέπει η περιβαλλοντική αγωγή να αποκτήσει ουσιαστικό περιεχόμενο και να καλύψει ολόκληρο τον πληθυσμό, ιδιαίτερα στις τουριστικές περιοχές, όπου τα στοιχεία του φυσικού και πολιτιστικού

περιβάλλοντος, αποτελούν την «πρώτη ύλη» του προϊόντος που παράγουν και διαθέτουν. Πρέπει να γίνει συνείδηση σ' αυτούς που εμπλέκονται άμεσα στις δραστηριότητες του τουριστικού τομέα, τους επιχειρηματίες και του εργαζομένους ότι η διατήρηση της ισορροπίας ανάμεσα στο περιβάλλον και την τουριστική ανάπτυξη, δεν είναι εύρημα των ρομαντικών, αλλά ανάγκη επιβίωσης των τουριστικών επιχειρήσεων και των εργαζομένων σ' αυτές. Για τη συνάφεια της τουριστικής ζήτησης και της ποιότητας του περιβάλλοντος, έχουμε αρκετά παραδείγματα στη Ρόδο, όταν ο ξένος τύπος δημοσιεύει πληροφορίες για την ποιότητα των νερών κολύμβησης για τους θορύβους και για τις ουρές στους σταθμούς των μεταφορικών μέσων μειώνονται οι πωλήσεις ταξιδίων για τη Ρόδο στις αγορές του Λονδίνου και της Φραγκφούρτης. Σεβασμό στο περιβάλλον πρέπει να έχουν και οι χρήστες των στοιχείων του, οι επισκέπτες μας, αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία που θέλει ειδική προσέγγιση.

7. Τέλος, πρέπει και αυτό είναι αυτονόητο να εφαρμόζονται οι νόμοι για την προστασία του περιβάλλοντος. Το νομικό μας πλαίσιο που κατοχυρώνεται και συνταγματικά, καθώς και το παράγωγο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προσφέρουν πλήρη προστατευτική κάλυψη. Το ερώτημα, είναι αν ενεργοποιείται στον βαθμό που πρέπει η κάλυψη αυτή. Ο ιδιώτης παρανομεί κτίζοντας στην παραλία, γιατί προσδοκά στη νομιμοποίηση του αυθαιρέτου για το οποίο μάλιστα έχει συνταχθεί και πρωτόκολλο κατεδάφισης. Και το περίεργο είναι ότι παρανομεί και το κράτος, που είναι ταγμένο να εφαρμόζει τους νόμους, όταν πράξεις του για επέκταση σχεδίων πόλεων ή για ίδρυση τουριστικών εγκαταστάσεων σε ευαίσθητες περιοχές, ακυρώνονται από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντιβαίνουσες στο άρθρο 24 του Συντάγματος περί προστασίας του φυσικού πολιτιστικού και δομημένου περιβάλλοντος. Η επίκληση της νομιμότητας σε θέματα

προστασίας του περιβάλλοντος είναι υποχρέωση και των ΟΤΑ, αλλά και συνταγματικό δικαίωμα του πολίτη.

2.8 Δράσεις των Τουριστικών Επιχειρήσεων για την Προστασία του Περιβάλλοντος

Στις αναπτυσσόμενες οικονομίες συχνά οι νόμοι είναι ελαστικοί και δεν εφαρμόζονται προς όφελος των ισχυρών αναπτυξιακών ομάδων ή των οργανωτών ταξιδίων που ασκούν σημαντική επιρροή στη διαδικασία της ανάπτυξης. Όμως, τα τελευταία είκοσι χρόνια υπάρχουν περιπτώσεις που τουριστικές επιχειρήσεις έχουν εκδηλώσει αυξημένο ενδιαφέρον για περιβαλλοντικά ζητήματα, ακολουθώντας μια πιο φιλική προσέγγιση διαχείρισης του περιβάλλοντος, το λεγόμενο περιβαλλοντικό ή πράσινο μάνατζμεντ. Αλλά ας δούμε τι εννοούμε με τις λέξεις περιβαλλοντικό ή πράσινο μάνατζμεντ; Περιβαλλοντικό μάνατζμεντ είναι ένας τρόπος διαχείρισης μιας επιχείρησης που ακολουθεί τις απαραίτητες τεχνικές για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων προς το περιβάλλον. Αυτές οι τεχνικές συμπεριλαμβάνουν προσεκτικούς έλεγχους στα υπάρχοντα συστήματα και τις λειτουργικές διαδικασίες που αφορούν τη διαχείριση των στερεών αποβλήτων, π.χ. μέσω της ανακύκλωσης, καθαρότητα και ποιότητα υδάτων, π.χ. βιολογικό καθαρισμό, και εξοικονόμηση ενέργειας, π.χ. μέσω της συντήρησης και σωστής χρήσης των ηλεκτρικών συσκευών (Kirk, 1998).

Η υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων διοίκησης από μια επιχείρηση έχει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές επιπτώσεις. Από τη μια, το περιβαλλοντικό μάνατζμεντ απαιτεί αρκετές φορές υψηλό κόστος διαχείρισης για συντήρηση και επενδύσεις σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Από την άλλη, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις, που το περιβαλλοντικό μάνατζμεντ οδηγεί στη μείωση του

κόστους, π.χ. μέσω της εξοικονόμησης ενέργειας, της ανακύκλωσης κλπ. Επιπλέον η υιοθέτηση φιλικών προς το περιβάλλον μεθόδων διοίκησης από μια επιχείρηση της προσφέρει βελτίωση της εικόνας της προς τα έξω, π.χ. προς τους τουρίστες, προς την ντόπια κοινωνία, αλλά και προς το προσωπικό της, αφού έχει παρατηρηθεί ότι πολλοί εργαζόμενοι προτιμούν να εργάζονται σε μία κοινωνικά υπεύθυνη επιχείρηση.

Στην Ελλάδα αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των τουριστικών επιχειρήσεων, κυρίως από τον ξενοδοχειακό κλάδο, που υιοθετούν το περιβαλλοντικό μάνατζμεντ στη διοίκησή τους. Μεταξύ αυτών η Grecotel, η μεγαλύτερη ξενοδοχειακή αλυσίδα της Ελλάδας, αποτελεί την πρώτη ξενοδοχειακή επιχείρηση στη λεκάνη της Μεσογείου που ίδρυσε περιβαλλοντικό τμήμα. Η περιβαλλοντική πολιτική της συγκεκριμένης ξενοδοχειακής αλυσίδας φαίνεται από την Περιβαλλοντική Έκθεση Προόδου της εταιρείας, το 1996:

«Το περιβάλλον είναι για την Grecotel καθοριστικός παράγοντας για όλες τις δραστηριότητές της, συμπεριλαμβανομένου τις ανακαινίσεις και τα νέα κτίρια, πρότυπα λειτουργίας, εφαρμοσμένη τεχνολογία, φωτισμό και σκεύη, τρόφιμα και ποτά, προώθηση πωλήσεων, διαφημιστικό υλικό (καθώς και) για τα προγράμματα διασκέδασης των πελατών.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Επιπτώσεις Τουριστικής Ανάπτυξης και προϋποθέσεις Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

3.1 Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης .

Ο όρος «επιπτώσεις» χρησιμοποιείται για να περιγράψει όλες τις αλλαγές που επέρχονται στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον των περιοχών ή χωρών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός και σχετίζονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του τουριστικού τομέα. Παρακάτω θα αναλύσουμε αυτές τις «επιπτώσεις» του τουρισμού (Αραβώσης, 2010, Αγγελίδης, 2000, WTTC, 1993).

1.ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- Απασχόληση: Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας και δημιουργεί συχνά πολλές θέσεις. Τα χαρακτηριστικά αυτών των θέσεων εργασίας είναι τα εξής:
 - 1) κατά κύριο λόγο εποχικές και ανειδίκευτες
 - 2) η απασχόληση στον τουρισμό συνήθως συνδυάζεται με άλλη απασχόληση, συνήθως στον πρωτογενή τομέα
 - 3) ενισχύεται η αυτοαπασχόληση (τουριστικές επιχειρήσεις, εμπορικά καταστήματα κλπ)
- **Περιφερειακή ανάπτυξη:** Πολλές είναι οι περιπτώσεις όπου ο τουρισμός συμβάλλει στη διάχυση της ανάπτυξης μιας χώρας στην περιφέρειά της. Η ανάπτυξη αυτή είναι ακόμη πιο σημαντική όταν πρόκειται για περιοχές απομονωμένες γεωγραφικά, ορεινές και μειονεκτικές ή με υποβαθμισμένο αγροτικό τομέα. Στις περιοχές αυτές η τουριστική ανάπτυξη είναι ικανή να:
 - α)διευρύνει την παραγωγική βάση της τοπικής οικονομίας

β) βελτιώνει το επίπεδο και την ποιότητα ζωής του τοπικού πληθυσμού

γ) ανακόπτει τη μετανάστευση

- Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία

Η ανάπτυξη του τουρισμού σε έναν τόπο μπορεί να έχει πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία, σε τομείς που έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον τουρισμό. Οι τομείς αυτοί μπορεί να είναι: η βιοτεχνία, οι κατασκευές, η γεωργία – κτηνοτροφία, το εμπόριο, οι μεταφορές, οι υπηρεσίες.

- Ισοζύγιο πληρωμών: Η ανάπτυξη του τουρισμού σε μια χώρα αφ' ενός επιβάλλει την εισαγωγή προϊόντων απαραίτητων για την ανάπτυξή του (φεύγει συνάλλαγμα), αφ' ετέρου προκαλεί την εισροή συναλλάγματος. Εάν το ισοζύγιο θα είναι θετικό ή αρνητικό για τη χώρα εξαρτάται από τη δυνατότητά της να σχεδιάζει και να προγραμματίζει σωστά την τουριστική της ανάπτυξη.
- Φορολογικά έσοδα για το κράτος: Οι επενδύσεις στον ευρύτερο τουριστικό τομέα αλλά και η δυνατότητα του τουρισμού να ενισχύει δυναμικά τη δημιουργία πολλών μικρών επιχειρήσεων στις περιοχές όπου αναπτύσσεται, οδηγούν στην αύξηση των φορολογικών εσόδων για το κράτος από τη φορολόγηση των επιχειρήσεων αυτών. Ένας άλλος πόρος φορολογικών εσόδων είναι οι απασχολούμενοι στον τομέα του τουρισμού.
- Για τον τοπικό πληθυσμό πληθωρισμός και αύξηση τιμών γης: Έχει παρατηρηθεί ότι ο τουρισμός συχνά δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις στις περιοχές όπου αναπτύσσεται, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος ζωής σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η ανάπτυξή του είναι μαζική. Συχνά επίσης, εξαιτίας της ταχύτατης οικοπεδοποίησης, υπάρχει

υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης εκεί όπου υπάρχει υψηλή ζήτηση.

2. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

- Κοινωνική δομή: Στις περιοχές όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός αλλάζουν τόσο τα χαρακτηριστικά όσο και οι λειτουργίες της τοπικής κοινωνίας. Οι αλλαγές αυτές είναι περισσότερο εμφανείς σε γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές (ορεινές, νησιά) και εκεί όπου η τουριστική ανάπτυξη συντελέστηκε σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Η κοινωνική δομή «αστικοποιείται», και κλασικές αρχές και θεσμοί της τοπικής κοινωνίας «χαλαρώνουν».
- Επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα: Τα υψηλά εισοδήματα και η μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή των τουριστικών επαγγελμάτων οδηγεί σε έντονη επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα του τοπικού πληθυσμού, με τελικό στόχο την απασχόληση στον τουρισμό ή σε επαγγέλματα σχετιζόμενα με αυτόν. Σημαντική επίπτωση αυτής της τάσης είναι η άμεση ή έμμεση εγκατάλειψη άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας (όπως γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, αλιεία, υπηρεσίες κλπ) ή μετατροπή τους σε δευτερεύουσα και συμπληρωματική απασχόληση. Η κινητικότητα αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανής στους νέους και τις γυναίκες, αλλά τείνει να αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό της κοινωνικής δομής των τουριστικά αναπτυγμένων περιοχών.
- Αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, ήθη και έθιμα: Η συνολικότερη στροφή των κοινωνιών όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός σε παραγωγικές δομές και τρόπο ζωής με χαρακτηριστικά αστικοποίησης και εκσυγχρονισμού, επιφέρει τελικά σημαντικές αλλαγές στα ήθη και τα έθιμα αυτών. Τέτοιες αλλαγές αφορούν τις

σχέσεις των δύο φύλων, τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς, την εκτίμηση της τοπικής παράδοσης, τα έθιμα κλπ.

- Εμπορευματοποίηση τοπικού πολιτισμού: Η μαζική ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή οδηγεί σε συστηματική προώθηση των εμπορικών χαρακτηριστικών του τομέα. Στα πλαίσια αυτά στοιχεία του τοπικού πολιτισμού, όπως πολιτιστικές εκδηλώσεις, χειροτεχνήματα, κλπ μετατρέπονται σε τουριστικά προϊόντα και πωλούνται ως δείγμα της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης. Πολύ συχνά τα προϊόντα αυτά είναι χαμηλής ποιότητας και δεν αποδίδουν πιστά τα πραγματικά χαρακτηριστικά της τοπικής παράδοσης ή πολιτισμού.

Η οικονομική ευμάρεια που διαθέτει ένα αυξανόμενο ποσοστό κατοίκων του πλανήτη μας, η ανάπτυξη των μέσων μαζικής μεταφοράς και των μέσων ενημέρωσης είναι μερικοί από τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην ανάδειξη του τουρισμού ως ενός από τους πιο ισχυρούς και ραγδαία αναπτυσσόμενους οικονομικούς τομείς της παγκόσμιας κοινωνίας του 21ου αιώνα.

Η τουριστική βιομηχανία αντλεί την δύναμή της από εύθραυστες πηγές όπως το περιβάλλον, η ιστορία και ο πολιτισμός και συχνά χαρακτηρίζεται ως νόμισμα με δύο όψεις. Από τη μία, συνεισφέρει στην οικονομική άνθιση μιας περιοχής δημιουργώντας θέσεις εργασίας και εισροή συναλλάγματος ενώ από την άλλη, είναι παράγοντας περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιβαρύνσεων που συχνά εμποδίζουν την ομαλή λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και του τοπικού τουρισμού. Παραδείγματα από την παγκόσμια πραγματικότητα δείχνουν ότι η άκρατη, η ασχεδιάστη ή η λανθασμένη ανάπτυξη του τουρισμού επιφέρει, βραχυπρόθεσμα, γρήγορα οικονομικά οφέλη καταλήγοντας ωστόσο, μακροπρόθεσμα, σε χαμηλής ποιότητας τουριστική δραστηριότητα.

Πολλοί τουριστικοί προορισμοί, έχουν ως στόχο τη συνεχή αύξηση του οικονομικού κέρδους που αποφέρει ο τουρισμός, έτσι συχνά προσανατολίζονται στην αναζήτηση ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού τουριστών χρησιμοποιώντας ως μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης τον μαζικό τουρισμό. Όμως, η μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση σε περιοχές με συγκεκριμένες περιβαλλοντικές και κοινωνικές δυνατότητες δημιουργεί διαταραχές στις συνήθειες της τοπικής κοινωνίας και δυσλειτουργίες όπως: συνωστισμό, μόλυνση του περιβάλλοντος, κατασπατάληση ή καταστροφή φυσικών και πολιτιστικών πηγών και ανταγωνισμό μεταξύ τοπικού πληθυσμού και τουριστικής βιομηχανίας για την χρησιμοποίηση αγαθών πρώτης ανάγκης (νερό, καύσιμα, κ.λ.π.), έργων υποδομής (δρόμοι, νοσοκομεία, κ.λ.π.), τόπων αναψυχής (μουσεία, πάρκα, παραλίες κ.λ.π.).

Αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις εμποδίζουν την συνεχή και ομαλή διεξαγωγή της τουριστικής διαδικασίας αφού σύμφωνα με έρευνες του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) η πλειοψηφία των τουριστών σήμερα επιθυμεί να επισκέπτεται περιοχές με υψηλή περιβαλλοντική ποιότητα και έντονα στοιχεία τοπικού πολιτισμού.

3.2 Διέξοδοι από τις αρνητικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού.

Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί σχετικοί με τον τουρισμό, το περιβάλλον και τον πολιτισμό (Π.Ο.Τ, UNEP , UNESCO κ.λ.π.) προτείνουν ως διέξοδο από τα παραπάνω προβλήματα, κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα να σχεδιάζεται, να διευθύνεται και να αναπτύσσεται ώστε:

α) να είναι περιβαλλοντικά ανεκτή σε βάθος χρόνου,

β) να αποφέρει βιώσιμα οικονομικά οφέλη στις περιοχές που αναπτύσσεται,

γ) να είναι ηθικά και κοινωνικά σύμφωνη με τις τοπικές κοινωνίες και

δ) να εξασφαλίζει την διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού κεφαλαίου για τις μελλοντικές γενιές.

3.3 Προϋποθέσεις για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχή εφαρμογή, λειτουργία και αποδοτικότητα των παραπάνω χαρακτηριστικών σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ, την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλους διεθνείς οργανισμούς, είναι (WTO, 2002):

- η συνεργασία όσων εμπλέκονται στη τουριστική διαδικασία,
- η τοπική συμμετοχή στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης,
- η εκπαίδευση των επαγγελματιών, των πολιτών και των τουριστών και
- η υψηλή ποιότητα των προσφερομένων τουριστικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων.

Τι εξυπηρετεί όμως καθεμιά από τις παραπάνω προϋποθέσεις;

Συνεργασία: Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο τουρισμός είναι μια περίπλοκη διαδικασία η οποία σχετίζεται με διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας και της οικονομίας, γίνεται εμφανές ότι για την βιώσιμη ανάπτυξη του απαιτείται αμοιβαίος σεβασμός, ενότητα και μόνιμη συνεργασία μεταξύ όλων των ιδιωτικών και δημόσιων φορέων, που οι δραστηριότητές τους άπτονται του τουρισμού άμεσα ή έμμεσα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Μέσω αυτής της συνεργασίας κάθε αναπτυξιακός σχεδιασμός, που αφορά τουριστικές υποδομές, επενδύσεις (δημόσιες ή

ιδιωτικές), αλλά και κάθε άλλο στοιχείο που συμβάλλει στην ανάπτυξη και διεύθυνση του τουρισμού γίνεται απόρροια κοινής πολιτικής και στόχων. Είναι ουσιαστικό η συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα να στηρίζεται στην καλή θέληση όλων των μερών για την επιτυχία ενός κοινού σκοπού (βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη) και όχι στην ικανοποίηση ιδιοτελών συμφερόντων.

Σύμφωνα με την Barioulet (2001) μερικά ζητήματα που πρέπει να βρίσκουν λύση με βάση την αρχή της συνεργασίας στις τουριστικές περιοχές είναι:

- Ο έλεγχος της κατανάλωσης του νερού και των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας με σκοπό την μείωση της μη ορθολογικής χρήσης τους.
- Η μείωση των απορριμμάτων και η εξασφάλιση της ανακύκλωσής τους.
- Ο έλεγχος και η μείωση των προβλημάτων κυκλοφοριακής συμφόρησης και ρύπανσης ιδιαίτερα σε περιοχές φυσικού και πολιτιστικού κάλλους και η χρήση μέσων μεταφοράς φιλικών προς το περιβάλλον.
- Η οργάνωση και ο έλεγχος της πρόσβασης των τουριστών σε οικολογικά ευάλωτες περιοχές.
- Η συγχρηματοδότηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής προστασίας.
- Η χορήγηση κινήτρων και βοήθειας στις τουριστικές επιχειρήσεις ώστε, να υιοθετούν περιβαλλοντικές πολιτικές ανάπτυξης.

Τοπική συμμετοχή: Οι ανάγκες, οι προσδοκίες, τα ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και τα προβλεπόμενα οφέλη από τον τουρισμό διαφέρουν σημαντικά από την μια περιοχή στην άλλη. Έτσι δεν υπάρχει ένα είδος σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής

ανάπτυξης που να ταιριάζει σε περισσότερους από έναν τουριστικούς προορισμούς. Αν και γενικές κατευθυντήριες γραμμές μπορούν να ορισθούν σε εθνικό επίπεδο, ωστόσο οι τοπικές κοινωνίες με συμμετοχή εκπροσώπων όλων των τοπικών φορέων (δημόσιο, τουριστική βιομηχανία, μη-κυβερνητικές περιβαλλοντικές και πολιτιστικές οργανώσεις, οργανώσεις πολιτών, επιστημονικοί φορείς κ.λ.π.) και συχνή επικοινωνία με τον τοπικό πληθυσμό είναι εκείνοι που θα σχεδιάσουν και θα αναπτύξουν το είδος του τουρισμού που θέλουν να προσφέρουν. Με την εξασφάλιση της τοπικής συμμετοχής στον σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης επιτυγχάνεται:

- ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας η οποία επιφέρει κέρδη κυρίως στην τοπική κοινωνία και όχι σε εξωτερικούς οικονομικούς παράγοντες, (π.χ πολυεθνικές εταιρίες ξενοδοχείων, τουριστικών γραφείων κ.λ.π.),
- καλύτερη αποδοχή του τουρισμού από τους κατοίκους της περιοχής,
- ενεργητική συμμετοχή των κατοίκων για την διατήρηση των τοπικών τουριστικών πηγών.

Εκπαίδευση: Η άρτια επαγγελματική κατάρτιση όχι μόνο των διευθυντικών στελεχών του τουρισμού αλλά όλων όσων απασχολούνται σε αυτόν, συνεισφέρει στην καλύτερη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον, ο εμπλουτισμός των επαγγελματικών εκπαιδευτικών ή επιμορφωτικών προγραμμάτων με θέματα που αφορούν τις έννοιες, τα κριτήρια, τα οφέλη, και τις πρακτικές του βιώσιμου τουρισμού βοηθά τους ανθρώπους που ασχολούνται με αυτόν να προβληματιστούν, να αναζητήσουν τους παράγοντες που συνεισφέρουν στην βιωσιμότητα του τουριστικού προϊόντος και να κατανοήσουν σε βάθος τις διαφορετικές πρακτικές

μεταξύ μαζικού τουρισμού και εναλλακτικών τουριστικών μοντέλων (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός, ιστορικός τουρισμός, πολιτισμικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός κ.λ.π.). Μερικά από τα γενικά θέματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης/επιμόρφωσης μπορούν να είναι:

- Έννοια, αρχές, και πρακτικές βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.
- Είδη και χαρακτηριστικά εναλλακτικών μορφών τουριστικής ανάπτυξης.
- Ζητήματα περιβαλλοντικής προστασίας.
- Ζητήματα προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Είδη προς εξαφάνιση (του ζωικού και φυτικού βασιλείου) και σχετική νομοθεσία.
- Ζητήματα διεθνούς περιβαλλοντικής νομοθεσίας.
- Πιστοποιητικά περιβαλλοντικής ποιότητας (π.χ. μπλε σημαίες) και κριτήρια απόκτησής τους.

Η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών σε θέματα κοινωνικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας είναι ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας ανάπτυξης βιώσιμων κοινωνιών και κατ' επέκταση βιώσιμου τουρισμού. Σε μια τέτοια εκπαιδευτική διαδικασία μπορούν να συνεισφέρουν όλοι οι τυπικοί και άτυποι εκπαιδευτικοί φορείς (εκπαιδευτικά ιδρύματα, μη κυβερνητικοί οργανισμοί, οργανώσεις πολιτών, μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώσεις καταναλωτών κ.λ.π.) που διαθέτει μια κοινωνία με κάθε τυπικό και άτυπο εκπαιδευτικό μέσο (περιβαλλοντική εκπαίδευση, εκπαίδευση καταναλωτών, αγωγή υγείας, διαφήμιση, ενημερωτικές εκστρατείες, δημόσιες συζητήσεις κ.λ.π). Στόχος τέτοιου είδους γενικού ενδιαφέροντος εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων πρέπει να είναι η ενημέρωση /

ευαισθητοποίηση των πολιτών με σκοπό την προβολή και την υιοθέτηση νέων συμπεριφορών και πρακτικών που προάγουν την βιωσιμότητα.

Τέλος, εκτός από τους εργαζόμενους στον τουρισμό και τους πολίτες των τουριστικών περιοχών είναι χρήσιμο να ενημερώνονται και να ευαισθητοποιούνται οι επισκέπτες τους. Πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον, τον πολιτισμό, τις τοπικές συνήθειες και τις ανάγκες του κάθε τουριστικού προορισμού, θα τους βοηθήσουν να ενταχθούν ομαλότερα στο κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον που πρόκειται να επισκεφθούν. Τέτοια ενημέρωση επιτυγχάνεται με την προμήθεια σχετικών πληροφοριών στους τόπους μόνιμης διαμονής των τουριστών, με συμφωνίες μεταξύ των τουριστικών προορισμών και των τουριστικών πρακτόρων, με φυλλάδια πληροφοριών σε περιοχές διακίνησης επιβατών (αεροδρόμια, λιμάνια, σταθμοί λεωφορείων και τρένων) και σε τουριστικά καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια, κάμπινγκ, κ.λ.π.).

Ποιότητα: Η διατήρηση του κύρους του τουριστικού προϊόντος κάθε περιοχής γίνεται όλο και δυσκολότερη στα πλαίσια του συνεχώς αυξανόμενου ανταγωνισμού σε διεθνές επίπεδο. Η προσφορά ποιοτικού τουρισμού που εξασφαλίζει την προστασία των τουριστικών πηγών και ικανοποιεί τις επιθυμίες των επισκεπτών και των μόνιμων κατοίκων πρέπει να είναι κύριο μέλημα όλων των φορέων (δημόσιων και ιδιωτικών) που σχεδιάζουν και διευθύνουν την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής με στόχο την βιωσιμότητά της.

Η έννοια ποιοτικός τουρισμός δεν ταυτίζεται απαραίτητα με την έννοια πολυτελής- ακριβός τουρισμός. Αναφέρεται στο είδος τουριστικής δραστηριότητας η οποία προστατεύει τις τουριστικές πηγές, προσελκύει τουρίστες που σέβονται την τοπική κοινωνία και το περιβάλλον της και

προσφέρει τουριστικά αξιοθέατα, ανέσεις και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στην αξία των χρημάτων που δαπανώνται γι' αυτά.

Τουριστικές περιοχές που επιθυμούν την μακροχρόνια σταθερή ζήτηση του προϊόντος τους:

- Λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την ποιότητα που προσφέρουν.
- Διεξάγουν έρευνες για την:

α) καλύτερη επίλυση των προβλημάτων τους,

β) δημιουργία νέων τουριστικών προϊόντων,

γ) ασφαλή και αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση των τουριστικών πηγών τους.

- Προωθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού συμβατές με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.
- Επιφέρουν τουριστικές καινοτομίες.
- Χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες φιλικές προς το περιβάλλον.
- Παρακολουθούν τακτικά τη διαμόρφωση των διεθνών κριτηρίων ποιότητας έτσι ώστε να ενημερώνονται για το τι συμβαίνει στον κόσμο.
- Λαμβάνουν έγκαιρα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα, αν χρειάζονται.
- Ενημερώνονται και διδάσκονται από επιτυχημένες πρακτικές που υιοθετήθηκαν σε άλλους τουριστικούς προορισμούς.

Πέρα όμως από τις προϋποθέσεις που πρέπει να ακολουθήσει μια κοινωνία για την επιτυχή βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη δεν θα πρέπει να παραβλέπει ότι ανεξάρτητα από το είδος τουριστικού μοντέλου που θα

υιοθετήσει η τουριστική διαδικασία είναι ασταθής και ευάλωτη ιδιαίτερα σε περιόδους φυσικών θεομηνιών, οικονομικής ύφεσης, και κοινωνικής ανασφάλειας. Γι' αυτό το λόγο περιοχές με τουριστικό ενδιαφέρον πρέπει να αντιμετωπίζουν με μεγάλο σκεπτικισμό την οικονομική υπερεξάρτησή τους από τις δραστηριότητες του τουρισμού. Η ισόρροπη ανάπτυξη των τουριστικών και των άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων μιας κοινωνίας (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, παραδοσιακές τέχνες, τοπικές βιοτεχνίες, προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών κ.λ.π.) είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θεμελιώνουν την γενικότερη κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και τη μακροχρόνια ευημερία μιας περιοχής.

Ανακεφαλαιώνοντας τα όσα έχουν λεχθεί μέχρι τώρα καταλήγουμε ότι η πάροδος του χρόνου αποκαλύπτει με γοργούς ρυθμούς τα αδιέξοδα που δημιουργεί το μοντέλο του μαζικού τουρισμού πιέζοντας για αλλαγή της τουριστικής φιλοσοφίας και δράσης. Οι επιλογές προς τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προϋποθέτουν σύμπραξη και συμμετοχή ατόμων και ομάδων ανεξαρτήτως ρόλων (δημόσιο, ιδιώτες, πολίτες, επαγγελματίες, τουρίστες) και βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών και της σχετικής υποδομής. Τέλος η παιδεία / εκπαίδευση καλείται να σταθεί αρωγός όχι μόνον στην απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων αλλά και στην δημιουργία αξιών, συνειδήσεων και πρακτικών όλων των παραπάνω παραγόντων με στόχο την ομαλή αναπτυξιακή πορεία και βιωσιμότητα των τουριστικών περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Σχεδιασμός και Διαχείριση της Τουριστικής Ανάπτυξης υπέρ της αειφορίας.

4.1 Σχεδιασμός Τουριστικής Ανάπτυξης

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες πληθαίνουν οι φορείς που επισημαίνουν την ανάγκη να υπάρχει σχεδιασμός, προγραμματισμός και συγκροτημένη διαχείριση της ανάπτυξης του τουρισμού. Οι λόγοι που συνηγορούν σ' αυτό είναι οι εξής:

- **Οι δυσμενείς συνέπειες και τα προβλήματα που δημιούργησε η απρογραμμάτιστη τουριστική ανάπτυξη των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών.**

Η ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού, τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες, προκάλεσε έντονο προβληματισμό για τις δυσκολίες διαχείρισης αυτού του τομέα. Ο μεγάλος αριθμός τουριστών σε συνδυασμό με την εποχικότητα οδήγησαν σε έντονες πιέσεις στις παραγωγικές και κοινωνικές λειτουργίες των πόλεων και των κοινοτήτων που αναπτύσσονταν τουριστικά. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, παρά την οικονομική ανάπτυξη, υπήρξε υποβάθμιση της ποιότητας ζωής στο κοινωνικό πεδίο αλλά και του τοπικού περιβάλλοντος (φυσικού και δομημένου). Έγινε επομένως κατανοητό σε διεθνές και εθνικό επίπεδο ότι απαιτείται ένας ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και ένα κοινώς αποδεκτό πλαίσιο θεσμών που να ενισχύει τις διαδικασίες της ανάπτυξης.

- **Η ιδιαίτερη σημασία που απέκτησε η τουριστική ανάπτυξη για ένα πολύ μεγάλο αριθμό περιοχών και χωρών του κόσμου.**

Η τουριστική ανάπτυξη περιορίστηκε για μια περίοδο σε συγκεκριμένο αριθμό –κυρίως αναπτυγμένων- χωρών του κόσμου. Μετά τη δεκαετία όμως του 1970, υπήρξε ραγδαία γεωγραφική εξάπλωση της τουριστικής ανάπτυξης σε πολλές χώρες και περιοχές του κόσμου. Πρώτο αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης ήταν να αναδειχθεί ο τουρισμός σε κύριο ή και μόνο πόλο ανάπτυξης μιας μεγάλης ομάδας αναπτυσσόμενων χωρών του κόσμου. Δεύτερο αποτέλεσμα ήταν η συνειδητοποίηση της ανάγκης για εξειδίκευση των σχεδίων ανάπτυξης, ώστε να ανταποκρίνονται στις διαφορετικές περιοχές (π.χ. αστικό κέντρο, νησί, χώρα τρίτου κόσμου κλπ). Τρίτο αποτέλεσμα ήταν η ανάδειξη της τοπικής συμμετοχής (μέσω οργανώσεων, θεσμών ή φορέων) σε βασική παράμετρο στη σχεδίαση της τουριστικής ανάπτυξης.

- **Τα νέα δεδομένα και νέα χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης**

Από τη δεκαετία του 1980 καταγράφονται σημαντικές αλλαγές στην τουριστική ζήτηση, που επηρεάζουν ευρύτερα τα χαρακτηριστικά της τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Οι αλλαγές αυτές αφορούν αρχικά τα κίνητρα των τουριστών, πολλά από τα οποία σχετίζονται με το περιβάλλον, τη φύση, την τοπική παράδοση, τον αθλητισμό κλπ και ενισχύουν τη δημιουργία εναλλακτικών προτύπων ανάπτυξης σε τουριστικές περιοχές. Καταγράφεται έτσι μια γενικευμένη τάση στη ζήτηση, η οποία αναζητά τουριστικές περιοχές με ήπια και ισόρροπα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά.

Τα βασικά στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη για το σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής είναι τα εξής:

- **Οι τουριστικοί πόροι της περιοχής (φέρουσα ικανότητα) και δυνατότητες αξιοποίησής τους.**

Η ύπαρξη κάποιων τουριστικών πόρων και η συστηματική καταγραφή, ταξινόμηση και αξιολόγησή τους αποτελεί το πρώτο βασικό

βήμα του σχεδιασμού. Σημαντικό είναι επίσης να υπάρχουν εκτιμήσεις για τις δυνατότητες τουριστικής εκμετάλλευσης αυτών των πόρων.

- **Οι τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες της περιοχής**

Οι υπάρχουσες επιχειρήσεις, φορείς και οργανισμοί που συγκροτούν τον ευρύτερο τουριστικό τομέα (ξενοδοχεία, πρακτορεία, εταιρίες μεταφορών, γραφεία πληροφόρησης κλπ). Εδώ περιλαμβάνεται τόσο ο ιδιωτικός, όσο και ο δημόσιος τομέας.

- **Σχέδιο μάρκετινγκ**

Το υπάρχον εξειδικευμένο σχέδιο μάρκετινγκ της περιοχής ή εάν δεν υπάρχει, η θέση της περιοχής στο ευρύτερο σχέδιο μάρκετινγκ της χώρας.

- **Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο τουριστικής ανάπτυξης**

Το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την τουριστική ανάπτυξη, π.χ. επενδύσεις, χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική, φορείς και οργανισμοί που εμπλέκονται κλπ.

- **Οι έρευνες αγοράς που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την τουριστική ζήτηση της περιοχής**

Οι έρευνες και μελέτες (εξειδικευμένες για την περιοχή ή ευρύτερες) που καταγράφουν τη σύνθεση της ζήτησης ή τα προβλήματα της προσφοράς που αφορούν την περιοχή, καθώς και τις τάσεις που υπάρχουν για το μέλλον.

- **Οι ανθρώπινοι πόροι της περιοχής**

Οι ανθρώπινοι πόροι της περιοχής όπως η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού, τα ποσοστά του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, η ανεργία, η σύνθεση των επαγγελμάτων, επαγγελματική κατάρτιση του τοπικού πληθυσμού σε τουριστικά επαγγέλματα κλπ.

4.2 Φάσεις σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής

Οι διαδοχικές φάσεις από τις οποίες πρέπει να περάσει ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής είναι οι εξής (Βαγιονής και Κομίλης, 2006, Ανδριώτης, 2005):

1^η ΦΑΣΗ

Καταγραφή των βασικών παραμέτρων της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής

Στη φάση αυτή γίνεται λεπτομερής έρευνα και καταγραφή όλων των βασικών στοιχείων που αναλύθηκαν παραπάνω, με στόχο τον προσδιορισμό των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της κάθε περιοχής, αλλά και την εκτίμηση των βασικών αναγκών σε έργα και παρεμβάσεις.

2^η ΦΑΣΗ

Προσδιορισμός των κύριων σκοπών του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης

Οι σκοποί αυτοί σχετίζονται με διαφορετικά πεδία της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας. Ενδεικτικά τέτοιοι σκοποί μπορεί να είναι η συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, η αύξηση του οικονομικού οφέλους από τον τουρισμό, η παροχή συμπληρωματικών εποχικών εισοδημάτων στον τοπικό πληθυσμό, η δημιουργία σταθερών θέσεων εργασίας, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η προσέλκυση αστικού πληθυσμού, η προστασία του περιβάλλοντος, η ανάπτυξη τουριστικών υποδομών κλπ.

3^η ΦΑΣΗ

Επιλογή του βασικού σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης

Στη φάση αυτή επιλέγεται το βασικό πλαίσιο του σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης, με βάση εναλλακτικά σενάρια σχεδίων ανάπτυξης που στηρίζονται στα διαφορετικά πρότυπα ανάπτυξης του τουρισμού. Η επιλογή γίνεται με βάση τα χαρακτηριστικά της

συγκεκριμένης περιοχής, τη δυνατότητα του σχεδίου να συμβάλλει στη γενικότερη ανάπτυξη, το σεβασμό των τοπικών ιδιαιτεροτήτων, κλπ

4^η ΦΑΣΗ

Διαμόρφωση των βασικών συνισταμένων της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης

Στη φάση αυτή διαμορφώνονται οι συνισταμένες της πολιτικής. Οι συνισταμένες αυτές είναι:

- α) οι στρατηγικές που περιγράφουν τους τρόπους επίτευξης των βασικών σκοπών και στόχων του σχεδίου, π.χ. η στρατηγική προσέλκυσης επενδύσεων, η χρηματοδότηση από το κράτος ώστε να κατασκευαστούν οι υποδομές και οι υπηρεσίες, η στρατηγική εφαρμογής του προγράμματος.
- β) τα προγράμματα που αφορούν διαφορετικές παραμέτρους της τουριστικής ανάπτυξης, π.χ. πρόγραμμα εκπαίδευσης στον τουρισμό, πρόγραμμα μάρκετινγκ, πρόγραμμα προστασίας του περιβάλλοντος κλπ.
- γ) οι ειδικές μελέτες που σχετίζονται με ζητήματα τα οποία συμβάλλουν στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα της ανάπτυξης, π.χ. μελέτη για την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού, μελέτη για τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, μελέτη για την ανάπτυξη κάποιων ειδικών εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

5^η ΦΑΣΗ

Μέθοδοι και πολιτικές εφαρμογής του σχεδίου ανάπτυξης

Ενδεικτικά παραδείγματα τέτοιων μεθόδων και πολιτικών είναι η δημιουργία ενός ειδικού φορέα που θα παρακολουθεί τη σωστή εφαρμογή και θα μεριμνά για τη χρηματοδότηση του σχεδίου, καθορισμός ζωνών τουριστικής ανάπτυξης, ειδικές χωροταξικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις, νομοθεσία επενδυτικών κινήτρων, ειδικά προγράμματα προβολής και προώθησης της τουριστικής περιοχής κλπ.

4.3 Διαχείριση τουριστικής ανάπτυξης υπέρ της αειφορίας.

Προκειμένου να μην υπάρξουν δυσμενείς επιπτώσεις σε διάφορους τομείς από την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής, αλλά και να είναι η ανάπτυξη βιώσιμη είναι απαραίτητη η ορθή διαχείριση της. Η τουριστική περιοχή αποτελεί το κύριο «προϊόν» της τουριστικής ανάπτυξης και στη σωστή διαχείριση της στηρίζεται όλο το οικοδόμημα ανάπτυξης αυτής. Τα κυριότερα πεδία διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης είναι:

1. Διαχείριση των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης. Στόχος είναι η μείωση των προβλημάτων που δημιουργεί η παρουσία των τουριστών στην περιοχή. Μέτρα που μπορούν να συμβάλλουν σε αυτή την κατεύθυνση είναι:

- Συστηματική έρευνα στους ντόπιους και τους τουρίστες για τα προβλήματα που δημιουργούνται στις τουριστικές περιοχές
- Διασπορά της τουριστικής ανάπτυξης στο χώρο και το χρόνο, ώστε να μειωθούν οι εντάσεις και οι πιέσεις από τη μαζικότητα του τουρισμού
- Προώθηση δραστηριοτήτων (πολιτιστικές εκδηλώσεις) και δημιουργία υποδομών (γραφεία πληροφόρησης τουριστών) που συμβάλλουν στην καλύτερη επικοινωνία
- Οργάνωση και έλεγχος των τουριστικών δραστηριοτήτων στην τουριστική περίοδο
- Προώθηση κώδικα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων για τους τουρίστες και τους ντόπιους

2. Διαχείριση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης. Η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της διαχείρισης των τουριστικών περιοχών. Μέτρα που μπορούν να ληφθούν προς αυτή την κατεύθυνση είναι:

- Χωροταξικός σχεδιασμός της περιοχής: καθορισμός των οικιστικών ζωνών, τις περιοχές όπου μπορούν να γίνουν οικισμοί ή να εγκατασταθούν τουριστικές μονάδες, τις περιοχές όπου μπορούν να εγκατασταθούν βιοτεχνίες και καθορισμός του είδους τους, τις περιοχές που μπορούν να οικοπεδοποιηθούν, το σχεδιασμό ή διαπλάτυνση οδικών αρτηριών, την πρόβλεψη χώρων πρασίνου, κοινόχρηστων χώρων, δημοτικών κτιρίων, η προστασία των δασών της περιοχής από τη δόμηση, κλπ.
- Πολεοδομικός σχεδιασμός: καθορισμός του συντελεστή δόμησης (ύψος των κτιρίων, απόσταση μεταξύ τους), του στυλ δόμησης (παραδοσιακό, τοπικό) κλπ.
- Προώθηση προγράμματος προστασίας του τοπικού περιβάλλοντος, όπου θα συμμετέχουν οι κάτοικοι, οι τουρίστες, το κράτος και οι επιχειρήσεις του τουρισμού.
- Κατασκευή έργων που θα βοηθήσουν στην περιβαλλοντική αναβάθμιση της περιοχής

3. Διαχείριση της υποβάθμισης της τουριστικής περιοχής

Με την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής υπάρχει ο κίνδυνος της υποβάθμισής της εάν δεν υπάρξει παρέμβαση στις διαδικασίες διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Η υποβάθμιση αυτή μπορεί τελικά να οδηγήσει και στην υπανάπτυξη, εφόσον η περιοχή δεν θα μπορεί πλέον να είναι ανταγωνιστική. Ορισμένα μέτρα που μπορούν να ανατρέψουν μια τέτοια εξέλιξη είναι:

- Θέσπιση αυστηρών προτύπων για τα όρια της ανάπτυξης της περιοχής σε συνδυασμό με μέτρα που θα βοηθήσουν στον έλεγχο της ανάπτυξης.

- Ανάπτυξη νέων υποδομών και υπηρεσιών που θα διευρύνουν και θα αναβαθμίζουν ποιοτικά την προσφορά της περιοχής (αποκομιδή απορριμμάτων, χώρος ταφής, αποχέτευση κλπ)
- Προώθηση προγράμματος βελτίωσης της «διαφημιστικής εικόνας» της περιοχής, στηριγμένο στην προσφορά ποιοτικών υπηρεσιών

4. Διαχείριση ενός προγράμματος μάρκετινγκ της τουριστικής περιοχής. Η οργάνωση, προώθηση και διαχείριση ενός σταθερού προγράμματος μάρκετινγκ αποτελεί στοιχείο μεσοπρόθεσμης σταθερότητας της τουριστικής ανάπτυξης. Ορισμένα μέτρα ενός τέτοιου προγράμματος είναι:

- Η συστηματική προβολή της περιοχής. Στον ολοένα εντεινόμενο ανταγωνισμό, το μάρκετινγκ μιας περιοχής πρέπει να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα που διαθέτει (διαφημιστικές εκστρατείες, συμμετοχή σε εκθέσεις, συνεργασία με tour operators, δημόσιες σχέσεις) ώστε η περιοχή να προβάλλεται σταθερά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Η συγκρότηση ιδιαίτερης διαφημιστικής «εικόνας» της περιοχής. Το μάρκετινγκ πρέπει να εστιάζει στην ανάδειξη των πόρων της περιοχής που μπορούν να θεωρηθούν και συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Η εικόνα αυτή μπορεί να γίνει το «σήμα κατατεθέν» της περιοχής.
- Η διαρκής αναζήτηση νέων αγορών και «ομάδων στόχων». Το μάρκετινγκ πρέπει να λειτουργεί δυναμικά, αναζητώντας νέες αγορές αλλά και ομάδες καταναλωτών που ενδιαφέρονται για τους τουριστικούς πόρους που διαθέτει η περιοχή.
- Η συνεργασία με κατοίκους, κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς και επιχειρήσεις της περιοχής. Το πρόγραμμα μάρκετινγκ πρέπει να αποτελεί τη σύνθεση των απόψεων των διαφορετικών ομάδων που

συμμετέχουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στις διαδικασίες της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Επομένως η σχεδίαση, η οργάνωση και η προώθηση του προγράμματος είναι σκόπιμο να αποτελεί αντικείμενο συμμετοχικών και συναινετικών διαδικασιών.

5. Διαχείριση των ανθρώπινων πόρων στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης. Εδώ μπορούν να περιλαμβάνονται τα εξής προγράμματα:

- Προγράμματα τουριστικής εκπαίδευσης του ντόπιου πληθυσμού που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας του τουρισμού.
- Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης για όσους ήδη εργάζονται στον τουριστικό τομέα.
- Προγράμματα επιμόρφωσης των κατοίκων της περιοχής, που στοχεύουν στην καλύτερη γνώση των λειτουργιών του τουρισμού και στη βελτίωση του πλαισίου επικοινωνίας με τους τουρίστες.
- Συστηματική μελέτη και έρευνα των χαρακτηριστικών της απασχόλησης στον τουριστικό τομέα. Οι ιδιαιτερότητες της απασχόλησης στον τουριστικό τομέα (εποχικότητα, αυτοαπασχόληση κλπ) απαιτούν τη διακρίβωση των συνθηκών εργασίας, την εκτίμηση των αναγκών για θέσεις εργασίας, τα προβλήματα εργαζομένων και επιχειρήσεων κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Εναλλακτικός Τουρισμός και τα χαρακτηριστικά του.

5.1 Εναλλακτικός τουρισμός, ορισμός

Εναλλακτικός τουρισμός εκτός από τη συμβολική έννοια που έχει αποκτήσει ως μορφή τουρισμού, της οποίας τα κύρια χαρακτηριστικά είναι η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της επαφής με τη φύση, η άρνηση των απρόσωπων τουριστικών πακέτων, η αποφυγή των κοσμικών παραλιών ή ο συνδυασμός των διακοπών με την προσφορά εθελοντικής εργασίας, αναφέρεται σε κάθε ειδική μορφή τουρισμού, η οποία προσελκύει τουρίστες με ειδικά ενδιαφέροντα, συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και τέλος προσφέρει λύσεις σε προβλήματα της τουριστικής εποχικότητας.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι πάρα πολλές σε αριθμό. Ωστόσο, ενημερωτικά αναφέρουμε ορισμένες από τις κυρίες μορφές εναλλακτικού τουρισμού:

- Αγροτουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Ορειβατικός και ο περιπατητικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός-πολιτιστικός τουρισμός
- Τουρισμός υγείας
- Αθλητικός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Παράκτιος, παραλίμνιος, παραποτάμιος, θαλάσσιος τουρισμός και ο τουρισμός των υγροβιότοπων

- Θρησκευτικός τουρισμός
- Αστικός τουρισμός

Είναι φανερό ότι οι μορφές αυτές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν το μαζικό τουρισμό, με την έννοια του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού. Ωστόσο δρουν συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών της περιφέρειας (Σφακιανάκης, 2000)

5.2 Μορφές εναλλακτικού τουρισμού

Παρακάτω θα παραθέσουμε και θα αναλύσουμε μερικές από τις κύριες και ευρέως γνωστές και διαδεδομένες μορφές εναλλακτικού τουρισμού (Ανδριώτης, 2008, Κοκκώσης και Τσάρτας, 2011).

5.2.1 Αγροτουρισμός

Αγροτουρισμός ονομάζεται η εναλλακτική εκείνη μορφή τουρισμού η οποία αναπτύσσεται σε μη τουριστικά κορεσμένες αγροτικές περιοχές και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτισμικές αξίες, οι οποίες επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους των περιοχών αυτών να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες.

Ως δραστηριότητα αναπτύσσεται από τους μόνιμους κατοίκους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος.

Τα κύρια χαρακτηριστικά του αγροτουριστικού προϊόντος είναι:

- Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η γνωριμία με τα χαρακτηριστικά φυσικά τοπία, τα τοπία φυσικού κάλλους και την πανίδα και τη χλωρίδα των εκάστοτε περιοχών. Αγροτικές περιοχές που περιλαμβάνουν υγροβιότοπους μπορούν να συνδυάσουν την αγροτουριστική δραστηριότητα με το λεγόμενο "τουρισμό των υγροβιοτόπων" (παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κ.τ.λ.).
- Η επαφή και η γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.τ.λ.
- Η προσφορά διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων (π.χ. προσφορά βιολογικών παραδοσιακών προϊόντων, προϊόντων προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης, προστατευόμενης γεωγραφικής ένδειξης)
- Η παρατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και πιθανώς η συμμετοχή σε αυτές
- Η άσκηση παράλληλων τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο (ορειβασία, πεζοπορία, ανεμόπτερο πλαγιάς κ.τ.λ.).

Τα είδη αγροτουριστικών καταλυμάτων είναι τα εξής:

- Μικρές ξενοδοχειακές μονάδες - ξενώνες
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια στα σπίτια αγροτικών οικογενειών
- Ανεξάρτητες αγροτικές κατοικίες παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (που εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον).
- Κάμπινγκ σε αγροκτήματα, τα οποία δεν είναι διαδεδομένα στην Ελλάδα σε αντίθεση με ορισμένες περιοχές της Ευρώπης.

Όπως είναι φανερό, η απαιτούμενη υποδομή του αγροτουρισμού είναι μικρής κλίμακας, συγκρινόμενη με εκείνη του μαζικού τουρισμού. Ο

αγροτουρισμός δεν απαιτεί εξελιγμένη τουριστική υποδομή, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του. Παράλληλα, η προσφορά των αγροτικών προϊόντων είναι άφθονη, καθώς αυτά είναι κατά κύριο λόγο ελεύθερα αγαθά (αέρας, νερό, φύση).

Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο αγροτουρισμός στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών, συνοψίζονται στα εξής:

- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία των θέσεων αυτών εργασίας είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.
- Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, οι οποίες εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συμβάλλουν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων.
- Η προώθηση των γεωργικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με το γεωργικό τομέα.
- Ο αγροτουρισμός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα, συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, αναπτύσσεται όλες τις εποχές του χρόνου, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας, που ως γνωστό, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού.

Ιστορικά η πρώτη εμφάνιση του τουρισμού υπαίθρου και του αγροτουρισμού τοποθετείται το 19ο αιώνα, όταν ο τότε αστικός πληθυσμός πραγματοποιούσε εκδρομές με τους ατμοκίνητους σιδηρόδρομους. Το είδος αυτό του τουρισμού ίσως είναι γνωστό σε πολλούς από εμάς από τα μυθιστορήματα της ρομαντικής περιόδου και τις αντίστοιχες ταινίες.

Όμως ο αγροτουρισμός ως συγκροτημένη εναλλακτική μορφή τουρισμού, εμφανίζεται για πρώτη φορά τη δεκαετία του '60 στις Η.Π.Α. (Farm /ranch tourism). Στη χώρα μας, οι πρώτες μορφές αγροτουριστικής δραστηριότητας έλαβαν χώρα το 1984, με την ίδρυση των πρώτων γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών (Πέτρα Λέσβου, Αμπελάκια, Αράχωβα, Μαστιχοχώρια Χίου).

Τα άτομα που επιλέγουν την εναλλακτική αυτή μορφή του τουρισμού είναι άτομα που αναζητούν στις διακοπές τους τη "φόρμουλα των 3Φ (Φύση - Φιλία - Φιλοξενία)" και απορρίπτουν ή δεν νιώθουν ότι τους εκφράζει εκείνη των 3S (Sun - sea - sand) του μαζικού τουρισμού, όπως αυτή έχει εξελιχθεί στις μέρες μας. Τα άτομα αυτά τις περισσότερες φορές έχουν συγκεκριμένα ενδιαφέροντα (φυσιολάτρες, παρατηρητές πουλιών, γλωρίδας και πανίδας ορειβάτες κ.ά.), και είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένα στα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα.

Όταν η ανάπτυξη του αγροτουρισμού δεν είναι συμβατή με τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης, έχει δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό και

κοινωνικό περιβάλλον. Στην περίπτωση αυτή, οι επιπτώσεις αναφέρονται:

- Στην άναρχη και υπέρμετρη ανάπτυξη του σε βάρος της φέρουσας ικανότητας της περιοχής, που προκαλεί υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των περιοχών.
- Στον κίνδυνο ανάπτυξης του τουρισμού στις αγροτικές περιοχές εις βάρος της αγροτικής ζωής. Στην πράξη έχει παρατηρηθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις εγκαταλείπονται οι αγροτικές εργασίες προς χάριν ενός μεγαλύτερου βραχυχρόνιου τουριστικού κέρδους.
- Στην αλλοίωση του πολιτισμικού χαρακτήρα των αγροτικών περιοχών στις περιπτώσεις που ο αγροτουρισμός ακολουθήσει τα γνωστά αναπτυξιακά τουριστικά "πρότυπα" των περασμένων δεκαετιών (Σφακιανάκης, 2000).

5.2.2 Αθλητικός τουρισμός αναψυχής

Η μορφή του τουρισμού που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του επισκέπτη σε εμπειρίες που συνδέονται με τον αθλητισμό για λόγους αναψυχής. Οι αθλητικές δραστηριότητες αναψυχής μπορούν να αναπτύσσονται (Κλόκας, 2004):

- στη θάλασσα (π.χ. καταδύσεις αναψυχής, θαλάσσιο σκι, θαλάσσιο αλεξίπτωτο, ιστιοσανίδα, αετοσανίδα, κολύμβηση, θαλάσσιο έλκηθρο, λοιπά θαλάσσια αθλήματα).

- σε λίμνες – ποτάμια (π.χ. κανόε – καγιάκ, rafting κ.ά).

- σε ορεινές, ημιορεινές, πεδινές ή / και αστικές και ημιαστικές περιοχές (π.χ. χιονοδρομικό σκι, χιονοσανίδα, ορειβασία, αναρρίχηση,

ποδήλατο βουνού, αλεξίπτωτο πλαγιάς, διάβαση φαραγγιών - δασών, τουρισμός άγριας ζωής, ποδηλασία πόλης, ιππασία, μίνι-γκολφ κ.ά.).

5.2.3 Πολιτιστικός τουρισμός

Η μορφή του τουρισμού που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του επισκέπτη σε εμπειρίες που συνδέονται με την πολιτιστική κληρονομιά και την κατανόηση των χαρακτηριστικών του εκάστοτε προορισμού ως πολιτισμικού συνόλου. Περιλαμβάνονται όλα τα τουριστικά ταξίδια που έχουν ως κύριο σκοπό την άσκηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Διακρίνονται τρεις (3) επιμέρους αγορές πολιτιστικού τουρισμού:

- Ταξίδια μελέτης ως εμπειρία μάθησης: περιηγητικά ταξίδια για τη σε βάθος γνωριμία με την πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου.

- Ταξίδια τέχνης ως ψυχαγωγική εμπειρία και κοινωνική καταξίωση. Πρόκειται για ταξίδια με σκοπό την παρακολούθηση καλλιτεχνικών παραστάσεων, την επίσκεψη εικαστικών εκθέσεων και τη συμμετοχή σε φεστιβάλ.

- Ταξίδια συμμετοχικής καλλιτεχνικής δημιουργίας ως εμπειρία ολοκλήρωσης (ζωγραφική, χορός, φωτογραφία, μαγειρική, χειροτεχνία κ.λπ.).

Το ταξίδι γίνεται με κίνητρο βασικά πολιτιστικό με κύριους πόλους έλξης τους αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία, μουσεία, εκπαιδευτικές περιηγήσεις, θεατρικές παραστάσεις, φεστιβάλ, προσκυνήματα, παραδοσιακή αρχιτεκτονική, αναβίωση παραδοσιακών εθίμων, οικοτεχνία, χειροτεχνία, καθώς και μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και της τέχνης.

5.2.4 Θαλάσσιος τουρισμός

Η μορφή του τουρισμού που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του επισκέπτη σε εμπειρίες που συνδέονται με το θαλάσσιο (marine) και το παράκτιο (coastal) περιβάλλον. Κατά κανόνα αφορά σε δραστηριότητες που συνδέονται με θαλάσσιες περιηγήσεις και δραστηριότητες (π.χ. κρουαζιέρες με κρουαζιερόπλοια ή άλλα επαγγελματικά σκάφη αναψυχής, ιστιοπλοΐα, yachting-motor boat-sailing boat κ.ά.).

5.2.5 Φυσιολατρικός τουρισμός

Η μορφή του τουρισμού που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του επισκέπτη σε εμπειρίες που συνδέονται με το φυσικό περιβάλλον εξαιρετικών των αστικών, των θαλάσσιων και των παράκτιων περιοχών. Οι κυριότερες επιμέρους μορφές που ανήκουν στη συγκεκριμένη κατηγορία είναι ενδεικτικά:

Ο φυσιολατρικός τουρισμός που αναπτύσσεται στις χαρακτηριζόμενες «φυσικές» περιοχές με σκοπό να αποκτήσουν γνώσεις για τη φύση οι τουρίστες.

Ο τουρισμός παρατήρησης χλωρίδας και πανίδας που αναπτύσσεται σε περιοχές που διαθέτουν άξια παρατήρησης χλωρίδα ή πανίδα.

Ο περιπατητικός τουρισμός που αναπτύσσεται στα περιπατητικά μονοπάτια της υπαίθρου.

Ο περιηγητικός τουρισμός όταν η περιήγηση ή η εκδρομή γίνεται στην ύπαιθρο.

5.2.6 Γαστρονομικός τουρισμός

Η μορφή του τουρισμού που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του επισκέπτη σε εμπειρίες που συνδέονται με την τοπική κουζίνα και την ανάδειξη της ιδιαίτερης γαστρονομικής ταυτότητας μιας συγκεκριμένης περιοχής. Οι κυριότερες επιμέρους ενέργειες που ανήκουν στη συγκεκριμένη κατηγορία είναι ενδεικτικά:

Διακριτή ενσωμάτωση της τοπικής κουζίνας στα προσφερόμενα εδέσματα.

Δημιουργία ή/και διάχυση γαστρονομικών και οινοτουριστικών διαδρομών.

Επισκέψεις σε μονάδες και εργαστήρια παραγωγής και μεταποίησης τοπικών προϊόντων (παραδοσιακά ελαιολιβεύματα, αγροκτήματα, αμπελουργικές ζώνες, οινοποιεία, εργαστήρια κ.λπ.).

Γευσιγνωσία.

Εκπαιδευτικές ξεναγήσεις.

Ειδικές εκθέσεις μόνιμου χαρακτήρα.

Εφαρμογές εικονικής περιήγησης.

Ψυχαγωγικές εκδηλώσεις.

5.2.7 Τουρισμός υγείας και ευεξίας

Η μορφή αυτή απευθύνεται σε επισκέπτες που επιθυμούν να συνδυάσουν τις διακοπές τους με υπηρεσίες πρόληψης, διατήρησης ή

βελτίωσης της υγείας τους μέσω προγραμμάτων ολικής αναζωογόνησης και χαλάρωσης σε σωματικό, πνευματικό και συναισθηματικό επίπεδο. Η μορφή αυτή αφορά ακόμη σε επισκέπτες ο οποίος ανήκουν στην κατηγορία των ΑμΕΑ και συγκεκριμένα άτομα με κινητικά προβλήματα, με προβλήματα όρασης ή ακοής, άτομα τρίτης ηλικίας κ.λπ.. Ζητούμενο εδώ είναι η διασφάλιση υποδομών και συνθηκών προσβασιμότητας για διάφορες κατηγορίες ΑΜΕΑ στις εναλλακτικές τουριστικές δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Επιπτώσεις από την ανάπτυξη του Εναλλακτικού Τουρισμού.

6.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό φορέα εισροής χρημάτων ή/και συναλλάγματος. Αυτό σε συνάρτηση με τη μεγάλη ανεργία που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στις αγροτικές περιοχές και την αναγνώριση του τουρισμού ως τομέα παραγωγής εντάσεως εργασίας, έχουν οδηγήσει πολλές τοπικές κυβερνήσεις να επανεκτιμήσουν το ρόλο του τουρισμού ως μέσο δημιουργίας εισοδημάτων και θέσεων εργασίας (Hall 2000). Οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται διαμέσου του εναλλακτικού τουρισμού δημιουργούν νέες ευκαιρίες για απασχόληση όχι μόνο στον τριτογενή τομέα, αλλά και σε διάφορους άλλους παραγωγικούς κλάδους. Κατά συνέπεια ο εναλλακτικός τουρισμός οδηγεί στη συγκράτηση του γηγενή πληθυσμού στην πατρική γη και στην ανάπτυξη της οικονομίας των περιοχών της ενδοχώρας. Αφού πολλές από τις θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στις επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού δεν απαιτούν εργαζόμενους με υψηλό μορφωτικό επίπεδο, η ανάπτυξη του τουρισμού σε περιοχές της υπαίθρου έχει τη δυνατότητα να προσφέρει απασχόληση σε ανεκπαίδευτα άτομα, που συνήθως απαρτίζουν το μεγαλύτερο μέρος του αγροτικού πληθυσμού. Το μόνο που χρειάζεται είναι η κατάρτισή τους ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εμπλακούν ενεργά στον τουρισμό και να μπορέσουν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις του εναλλακτικού τουρίστα.

Αναμφισβήτητα τις περισσότερες φορές το κόστος για τη δημιουργία θέσεων εργασίας στον εναλλακτικό τουρισμό είναι πολύ χαμηλότερο σε σύγκριση με τις επενδύσεις σε μαζικού τύπου

επιχειρήσεις, καθώς και τους διάφορους άλλους, μη τουριστικούς, κλάδους παραγωγής. Παραδείγματος χάριν, ένα ξενοδοχείο πολυτελείας απαιτεί υψηλές επενδύσεις κεφαλαίου, εξασφαλίζοντας σχετικά λιγότερες θέσεις εργασίας από την περίπτωση που το ίδιο κεφάλαιο επενδυθεί σε μικρής κλίμακας επενδύσεις, εναλλακτικού τύπου. Ταυτόχρονα οι Wilson *et al.* (2001) σημειώνουν ότι η ανάπτυξη του τουρισμού στην ύπαιθρο μπορεί να θεωρηθεί λιγότερο δαπανηρή επένδυση σε σύγκριση με άλλες εναλλακτικές στρατηγικές ανάπτυξης της υπαίθρου.

Ο εναλλακτικός τουρισμός συντελεί στην αρτιότερη και πιο ολοκληρωμένη ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, προσφέροντας οικονομική άνθιση και ευμάρεια και αυξάνοντας την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων. Ενώ στο μαζικό τουρισμό καταναλώνονται ως επί το πλείστον εισαγόμενα προϊόντα, στον εναλλακτικό τουρισμό έχει σημειωθεί αύξηση της διασύνδεσης με τους λοιπούς κλάδους της οικονομίας και μείωση της διαρροής συναλλάγματος. Αυτό οφείλεται σε λόγους όπως:

- Ο εναλλακτικός τουρίστας αναζητά κατά τη διάρκεια των διακοπών του παραδοσιακά και τοπικά παραγόμενα προϊόντα, υποκινώντας με αυτό τον τρόπο διάφορους άλλους παραγωγικούς τομείς, όπως την τοπική γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία, τη χειροτεχνία, τη βιοτεχνία κλπ. Ταυτόχρονα οι επιχειρήσεις μικρού μεγέθους που επισκέπτονται οι εναλλακτικοί τουρίστες, καταναλώνουν προϊόντα εντόπιας. Για παράδειγμα, για την παρασκευή των γευμάτων που καταναλώνουν οι τουρίστες που επισκέπτονται εναλλακτικούς τουριστικούς προορισμούς χρησιμοποιούνται κρέατα, πουλερικά, οπωροκηπευτικά, λαχανικά και φρούτα που παράγονται από ντόπιους παραγωγούς. Συνεπώς, η

διαρροή συναλλάγματος για την αγορά εισαγόμενων προϊόντων είναι μειωμένη.

- Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων που προσελκύουν εναλλακτικό τουρισμό είναι οικογενειακές και ενισχύουν την αυτοαπασχόληση. Συνεπώς, αυξάνεται η διαρροή χρημάτων που επέρχεται από τον επαναπατρισμό των εισοδημάτων των επενδύσεων ξένων συμφερόντων και την επάνδρωσή τους από αλλοδαπούς.
- Τα προϊόντα, που παράγονται στις επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού αποφέρουν υψηλότερα εισοδήματα στους ντόπιους, αφού συνήθως αυτά πωλούνται απευθείας στον καταναλωτή, χωρίς τη διαμεσολάβηση τρίτων (μεσαζόντων-χονδρεμπόρων) που στην κοινή πρακτική κρατούν τη μερίδα του λέοντος από την τουριστική κατανάλωση. Συνεπώς, στον εναλλακτικό τουρισμό δεν παρατηρείται το φαινόμενο της εξάρτησης από ξένες επιχειρήσεις, όπως από τα τουριστικά πρακτορεία, τους οργανωτές ταξιδίων κλπ. (Wilson *et al.* 2001), που λειτουργούν στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού.

Εξαιτίας όλων των παραπάνω στον εναλλακτικό τουρισμό επιτυγχάνεται αύξηση των πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων της τουριστικής κατανάλωσης, αφού η κυκλοφορία του χρήματος στην τοπική οικονομία είναι αυξημένη.

Στη βιβλιογραφία έχουν αναφερθεί διάφοροι τρόποι είσπραξης εσόδων από τον εναλλακτικό τουρισμό. Αυτοί οι τρόποι συμπεριλαμβάνουν:

1. Εισιτήρια εισόδου. Τις περισσότερες φορές για την είσοδο των τουριστών σε μία τοποθεσία πολιτιστικής ή περιβαλλοντικής σημασίας απαιτείται η πληρωμή εισιτηρίου. Η τιμή του εισιτηρίου συχνά παρουσιάζει διαβαθμίσεις ανάλογα με το αν ο επισκέπτης είναι ξένος ή κάτοικος της περιοχής. Οι τιμές

των εισιτηρίων ποικίλουν επίσης από τόπο σε τόπο και σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι ιδιαίτερα υψηλές. Για παράδειγμα, πολλές χώρες της Αφρικής, π.χ. Κένυα και Ρουάντα, έχουν ιδρύσει εθνικά πάρκα με σκοπό τη διατήρηση της πλούσιας και σπάνιας πανίδας και χλωρίδας τους. Το αντίτιμο του εισιτηρίου για την είσοδο σε αυτά τα πάρκα είναι ιδιαίτερα υψηλό.

2. Παραχώρηση άδειας εκμετάλλευσης. Πολλές φορές οι ιδιωτικές επιχειρήσεις καταβάλλουν δικαιώματα εκμετάλλευσης ενός χώρου σε δημόσιους φορείς για την προσφορά υπηρεσιών στους τουρίστες. Συχνά η χορήγηση αδειών γίνεται με τη διαδικασία της δημοπράτησης, όπου όποιος προσφέρει την υψηλότερη προσφορά, σε συνδυασμό με την καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών, λαμβάνει σχετική άδεια.

3. Δικαιώματα πώλησης ειδών. Καταβολή ποσοστού στις αρμόδιες αρχές επί των συνολικών πωλήσεων διαφόρων ειδών, όπως μπλουζάκια, σουβενίρ, χάρτες, κάρτες κλπ. Το δικαίωμα αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή χρήσης λογότυπου ή ειδικού σήματος σε εγκεκριμένα προϊόντα ή υπηρεσίες που προσφέρονται εντός ή εκτός της περιοχής.

4. Εθελοντικές εισφορές. Οι εθελοντικές εισφορές μπορούν να πάρουν διάφορες μορφές, όπως α) σύσταση συλλόγου του τύπου φίλων της περιοχής, π.χ. Φίλοι του Αγίου Όρους, β) κατά βούληση οικονομική εισφορά για τη διαχείριση μιας περιοχής, π.χ. συλλογή χρημάτων σε ένα κουτί εισφορών που συνήθως τοποθετείται στην έξοδο ενός αξιοθέατου, γ) συμβολική υιοθεσία κάποιου ζώου κλπ.

5. Φορολογία. Επιβολή προκαθορισμένου ποσού ή ποσοστού επί της συνολικής τιμής για διαμονή σε ξενοδοχεία, αγορά αεροπορικών και ακτοπλοϊκών εισιτηρίων κλπ.

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι το τέλος παρεπιδημούντων, δηλαδή φόρος 2% επί των ακαθαρίστων εσόδων των καταλυμάτων, που καταβάλλεται στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι από τον εναλλακτικό τουρισμό αυξάνεται η οικονομική συμβολή των τουριστών τόσο για την προστασία του περιβάλλοντος και του πολιτισμού, όσο και για την ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα μέσω του εναλλακτικού τουρισμού αυξάνονται τα έσοδα των κυβερνήσεων. Τα χρήματα που εισπράττουν οι κυβερνήσεις από τον εναλλακτικό τουρισμό έχουν τη δυνατότητα να διοχετευθούν στην ανάπτυξη της υπαίθρου και πιο συγκεκριμένα για αστυνόμευση, πυροπροστασία δασικών εκτάσεων, προσφορά υπηρεσιών υγείας, αποκομιδή λυμάτων απορριμμάτων, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, τηλεπικοινωνίες, κατασκευή και βελτίωση οδικού δικτύου και τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Όλες αυτές οι υποδομές και υπηρεσίες που δημιουργούνται για την εξυπηρέτηση του εισερχόμενου τουρισμού, εξυπηρετούν και τις ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού, καλυτερεύοντας έτσι το επίπεδο διαβίωσής του.

Στον αντίποδα έχουν παρατηρηθεί και διάφορες αρνητικές επιπτώσεις. Σε περιοχές που οι εργαζόμενοι δεν κατοικούν μόνιμα σε αυτές, ένα μέρος των μισθών δεν παράγει περαιτέρω οικονομική δραστηριότητα και διαρρέει έξω από την τοπική οικονομία, δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι που προέρχονται από άλλες περιοχές επαναπατρίζουν ένα μεγάλο μέρος των εισοδημάτων τους (Ανδριώτης 2005). Η μεγάλη εισροή μεταναστών στην Ελλάδα από τις Ανατολικές χώρες που έχει παρατηρηθεί μετά τη δεκαετία του '90, και οι αρνητικές επιπτώσεις αυτής της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία, συνεπάγεται ότι ένα μέρος από το εργατικό δυναμικό στις επιχειρήσεις εναλλακτικού

τουρισμού θα είναι αλλοδαπό, χωρίς όμως να είναι γνωστός ο πραγματικός τους αριθμός. Το πρόβλημα αυτό έχει αυξητικές τάσεις τα τελευταία χρόνια, κυρίως γιατί πολλοί κάτοικοι της υπαίθρου προτιμούν να προσλαμβάνουν αλλοδαπούς στην προσπάθειά τους να μειώσουν το εργατικό κόστος, αφού οι αλλοδαποί εργαζόμενοι συνηθίζεται να λαμβάνουν χαμηλότερους μισθούς σε σύγκριση με το ντόπιο διαθέσιμο εργατικό δυναμικό και δεν απαιτούν από τον εργοδότη τους να καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές. Με αυτό τον τρόπο διαφεύγουν έσοδα από το κράτος.

Υπάρχουν όμως περιπτώσεις που λόγω του μικρού μεγέθους των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού και της δυσκολίας ελέγχου λειτουργίας τους, δημιουργούνται προβλήματα παραοικονομίας και φοροδιαφυγής. Το πρόβλημα αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο στην Ελλάδα που η παραοικονομία υπολογίζεται ότι είναι ίση με το 30% περίπου του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), η υψηλότερη μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλα αυτά αναμφισβήτητα υποβαθμίζουν το ελληνικό τουριστικό προϊόν, καθώς επίσης και την ανταγωνιστικότητά του.

6.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Η ανησυχία για τις βλαπτικές συνέπειες της ανθρώπινης δραστηριότητας δεν αποτελεί φαινόμενο του καιρού μας, αλλά έχει έρθει στο προσκήνιο τώρα και πολλούς αιώνες.. Η ασύδοτη συμπεριφορά του ανθρώπου έχει συνεχίσει μέχρι και σήμερα, αφού

τις τελευταίες δεκαετίες και τα δύο ιδεολογικά συστήματα (καπιταλισμός-κομμουνισμός) που έχουν κυριαρχήσει, έχουν βασιστεί σε οικονομίες σπατάλης των φυσικών πόρων παρά σε οικονομίες ανακύκλωσης (Παρασκευαΐδης, 2007).

Επειδή το φυσικό περιβάλλον αποτελεί σημαντικό μέρος του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος κάθε προορισμού, υφίσταται μια ισχυρή αλληλένδετη σχέση μεταξύ του περιβάλλοντος και του τουριστικού φαινομένου. Συνεπώς, η καταστροφή του περιβάλλοντος έχει σημαντικές επιπτώσεις στον τουρισμό και το αντίστροφο. Αυτές οι επιπτώσεις είναι πιο έντονες στην περίπτωση του εναλλακτικού τουρισμού που στη φιλοσοφία του η προστασία του περιβάλλοντος και η επαφή του τουρίστα με τη φύση αποτελούν πρωταρχική σημασία. Οι σύγχρονοι τουρίστες έχουν γίνει πιο απαιτητικοί, ζητούν υψηλής ποιότητας φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλά ποσά για μερικές ώρες ή ημέρες διαβίωσης σε αυτό. Αυτό το πλούσιο φυσικό περιβάλλον βρίσκεται στην ύπαιθρο, όπου οι παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες (γεωργία και κτηνοτροφία) δεν το έχουν αλλοιώσει σε μεγάλο βαθμό, όπως έχει γίνει στους περισσότερους προορισμούς που προσελκύουν μαζικό τουρισμό. Συνεπώς, πολλές περιοχές της υπαίθρου παρουσιάζουν μεγάλες προοπτικές για την προσέλκυση και ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα δάση και οι ορεινοί όγκοι προσφέρονται για την αναψυχή των ανθρώπων και την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού. Όμως ο τουρισμός επηρεάζει όχι μόνο το περιβάλλον αλλά και τη φυσιογνωμία ολόκληρης της περιοχής που αναπτύσσεται. Το τοπίο αλλάζει άρδην και νέα δεδομένα ανατρέπουν συνήθειες και πρακτικές δεκαετιών, στο βαθμό που σε ορισμένες περιπτώσεις τα βραχυπρόθεσμα οικονομικά οφέλη από

τον τουρισμό να μην μπορούν να αντισταθμίσουν τα μακροπρόθεσμα.

Όμως, η ανθρώπινη δραστηριότητα δημιουργεί ποικίλα προβλήματα τόσο στο φυσικό, όσο και στο δομημένο περιβάλλον. Οι αισθητικές αντιλήψεις τις περισσότερες φορές δεν παίζουν κανένα ρόλο σε εκείνους που πρόκειται να αποφασίσουν για την κατασκευή ενός δρόμου, ενός αεροδρομίου, ενός ξενοδοχείου ή ενός γηπέδου γκολφ που θα αλλοιώσει το τοπίο και θα καταστρέψει οριστικά την ομορφιά μιας ολόκληρης περιοχής. Τοποθεσίες όπως λίμνες, ποτάμια, δάση, ζούγκλες, βουνά και αμμώδεις ακτές, έχουν πλούσια χλωρίδα και πανίδα και είναι ελκυστικές τόσο για τους τουρίστες, όσο και για τους τουριστικούς επιχειρηματίες, και συχνά οδηγούνται σε υποβάθμιση εξαιτίας των πιέσεων που δέχονται από την τουριστική τους εκμετάλλευση.

Πολλές φορές οι ανθρώπινες δραστηριότητες οδηγούν σε ερημοποίηση του εδάφους. Σύμφωνα με τον ορισμό της ερημοποίησης, αυτόν που έχει δοθεί από το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ερημοποίηση είναι το φαινόμενο της υποβάθμισης της γης σε ξεράς, ημίξηρες και ύφυγρες περιοχές που προκαλείται κυρίως από ανθρώπινες επεμβάσεις. Αυτές οι επεμβάσεις οφείλονται σε αίτια όπως η αποδάσωση που προέρχεται από πυρκαγιές, υλοτόμηση, υπέρμετρη βόσκηση των ζώων, εντατική καλλιέργεια, οικιστική εξάπλωση, αυξημένη ζήτηση για εξοχικές κατοικίες, διάφορα αναπτυξιακά έργα, όπως κατασκευή πολυτελών καταλυμάτων, γηπέδων γκολφ κλπ.

Ενώ το φαινόμενο της ερημοποίησης μπορεί να εκδηλωθεί σε ένα οικοσύστημα σε ένα σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι λιγότερο από πέντε χρόνια, η

αποκατάστασή μιας έκτασης αποτελεί μακρόχρονη διαδικασία. Παρόλο όμως που οι άνθρωποι μπορούν να προκαλέσουν την ερημοποίηση, έχουν τη δυνατότητα να την εμποδίσουν ή να την αποτρέψουν μέσω της ορθότερης διαχείρισης των φυσικών οικοσυστημάτων και με τη χρήση διάφορων γενικών μέτρων, τα οποία συμπεριλαμβάνουν (Γεωργιάδης κ. συν. 2002):

- § Προσδιορισμό των απειλούμενων περιοχών.
- § Ενημέρωση των αρμόδιων φορέων.
- § Καταμερισμός δραστηριοτήτων στους αρμόδιους φορείς για την εφαρμογή και την παρακολούθηση των μέτρων.
- § Σχεδιασμός και εφαρμογή χρήσεων γης (δασικής, γεωργικής, οικιστικής κλπ.)
- § Ορισμός πιλοτικών περιοχών παρακολούθησης, έρευνας και αντιμετώπισης του φαινομένου της ερημοποίησης σε περιοχές με μεγάλη επικινδυνότητα.
- § Αναβάθμιση περιοχών που έχουν υποστεί ερημοποίηση μέσω αναδάσωσης, προστασία της χλωρίδας και της πανίδας κλπ.
- § Ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών για την υιοθέτηση και εφαρμογή κοινών ερευνητικών προγραμμάτων, την ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνολογίας, την εξεύρεση πόρων κλπ.
- § Εκπόνηση επιστημονικών ερευνών για την πρόβλεψη ή αντιμετώπιση του προβλήματος.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού εντοπίζονται επίσης και στην εκπομπή αερίων που συμβάλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου και σε κλιματολογικές αλλαγές. Παρόλο που ο τουρισμός δεν αποτελεί το μοναδικό τομέα που συμβάλει σε κλιματολογικές αλλαγές, η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας, η άνοδος της στάθμης της

θάλασσας και η όξυνση των ακραίων καιρικών φαινομένων ενδέχεται να επηρεάσουν τον τουρισμό περισσότερο από κάθε άλλο παραγωγικό τομέα, αφού προβλέπεται ότι θα έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις προτιμήσεις των τουριστών, αλλάζοντας το σκηνικό σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς. Ήδη το πρόβλημα είναι έντονο στα θέρετρα σκι όπου η λιγοστή ποσότητα του χιονιού έχει οδηγήσει σε μείωση της ζήτησης και σε επακόλουθα οικονομικά προβλήματα.

Σημαντική επίπτωση του τουρισμού εκδηλώνεται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης του τουρίστα, από και προς τον τουριστικό προορισμό, αλλά και κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο χώρο που επισκέπτεται. Η έκταση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων εξαρτάται κατά ένα μέρος από το μέσο μεταφοράς που επιλέγει ο τουρίστας. Τα καυσαέρια από τα μέσα μεταφοράς δημόσιας και ιδιωτικής χρήσης, όπως τα λεωφορεία, τα τρέινα, τα αυτοκίνητα και οι μοτοσικλέτες μπορούν να προκαλέσουν ατμοσφαιρική ρύπανση και να προκαλέσουν καταστροφή στα ιστορικά μνημεία, στη γλωρίδα και στην πανίδα. Η παρακολούθηση της άγριας ζωής, τα λεγόμενα 'σαφάρι', υποβαθμίζουν τα εύθραυστα οικοσυστήματα αφού ο θόρυβος που προκαλείται από τα αυτοκίνητα ασκεί πιέσεις στο περιβάλλον και στη συμπεριφορά των ζώων. Ακόμη και όταν ο τουρίστας χρησιμοποιεί συγκεκριμένα μονοπάτια για να περιηγηθεί και να θαυμάσει τη φύση, τα φυτά ποδοπατούνται και τα ζώα και τα πουλιά ενοχλούνται, προκαλώντας καταστροφή που μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια της βιοποικιλότητας.

6.3 Κοινωνικο-πολιτιστικές επιπτώσεις

Η ταυτότητα και ο πολιτισμός κάθε κοινωνίας υποδοχής, δεν είναι στατικές έννοιες, αλλά ανακατασκευάζεται βάσει των επιρροών που δέχονται από εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Ένας από

αυτούς τους παράγοντες είναι και ο τουρισμός που έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία που λαμβάνει χώρα.

Αναφορικά με τον εναλλακτικό τουρισμό οι «πολιτιστικές ανταλλαγές» απορρέουν από την επικοινωνία των 'οικοδεσποτών' με τους τουρίστες, που συνήθως εκδηλώνεται όταν:

Ο εναλλακτικός τουρίστας κατά τη διάρκεια παραμονής του σε ένα χωριό μένει σε κάποιο παραδοσιακό κατάλυμα ή αγοράζει αγαθά και υπηρεσίες από τις ντόπιες επιχειρήσεις.

Όταν ο τουρίστας και κάποιος κάτοικος συναναστρέφονται σε κάποιο παραδοσιακό καφενείο ή κατά τη διάρκεια ενός παραδοσιακού φεστιβάλ.

Όταν τα δύο συμβαλλόμενα μέρη έρχονται σε επαφή για να ανταλλάξουν πληροφορίες και ιδέες.

Όταν συμμετέχουν από κοινού σε δραστηριότητες εναλλακτικού τύπου, όπως συγκομιδή της ελιάς και πεζοπορία.

Διάφοροι συγγραφείς, παρουσιάζουν τον τουρισμό ως ένα σημαντικό παράγοντα για τη βελτίωση της διεθνούς πολιτισμικής συζήτησης και ανταλλαγής ιδεών μεταξύ των τουριστών και του ντόπιου πληθυσμού. Ο τουρισμός συμβάλλει στη δημιουργία αλληλοκατανόησης μεταξύ των πολιτισμών και στη βελτίωση των προτύπων διαβίωσης καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη οικονομική δύναμη. Όλα αυτά εκδηλώνονται πιο έντονα στην περίπτωση του εναλλακτικού τουρισμού, αφού η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα βασικά κίνητρα του εναλλακτικού τουρίστα και η συναναστροφή του τουρίστα με τον ντόπιο κάτοικο είναι πιο φιλική και ουσιώδης.

Ο εναλλακτικός τουρισμός βοηθάει στη δημιουργία ενός αισθήματος εθνικής ταυτότητας, αφού οι τουρίστες έρχονται σε επαφή με τα ήθη, τα έθιμα και τον τρόπο ζωής του προορισμού υποδοχής και

συχνά καταβάλουν προσπάθειες να μάθουν τη γλώσσα του μέρους που επισκέπτονται, κινήσεις που αυξάνουν τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ του τουρίστα και του ντόπιου πληθυσμού. Βέβαια υπάρχουν περιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν παρεξηγήσεις και συγκρούσεις μεταξύ της τοπικής κοινωνίας και των τουριστών που συνήθως οφείλονται σε διαφορές στις γλωσσικές και θρησκευτικές αξίες, αλλά και στα διαφορετικά πρότυπα συμπεριφοράς και συνηθειών (WTO 1993).

Ο εναλλακτικός τουρισμός σε ορισμένες περιπτώσεις έχει συντελέσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, συμβάλλοντας με αυτό τον τρόπο σε δημογραφική αναγέννηση των περιοχών της υπαίθρου μέσω της συγκράτησης του πληθυσμού στον τόπο που γεννήθηκαν. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται το πρόβλημα της μετανάστευσης και της αστικοποίησης που αντιμετωπίζουν σήμερα τα περισσότερα ανεπτυγμένα κράτη. Από την άλλη, οι νέες ευκαιρίες απασχόλησης που δημιουργούνται στον τουριστικό κλάδο μπορεί να οδηγήσουν στη διαστρέβλωση των κοινωνικών και δημογραφικών δομών μιας περιοχής. Η γοητεία και το κύρος που πολλές φορές προσφέρει η απασχόληση στον τουρισμό προσελκύει διάφορα άτομα, τα οποία συχνά εγκαταλείπουν το παραδοσιακό τους επάγγελμα για κάποιο που σχετίζεται με τον τουρισμό.

Διαμέσου του εναλλακτικού τουρισμού δημιουργούνται οι προϋποθέσεις εισόδου των γυναικών στην αγορά εργασίας και οι προοπτικές ίσων ευκαιριών για τις γυναίκες της υπαίθρου, με αποτέλεσμα πολλές νέες γυναίκες να έχουν κερδίσει τον έλεγχο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσα στην οικογένειά τους και να έχουν εξασφαλίσει την αυτονομία τους και την ανεξαρτησία τους, ως εργαζόμενες ή ιδιοκτήτριες τουριστικών επιχειρήσεων. Έχει αποδειχθεί ότι η ίδρυση αγροτουριστικών συνεταιρισμών έχει προτρέψει τις γυναίκες να βγουν έξω από το σπίτι τους και να εργαστούν, βελτιώνοντας έτσι την κοινωνική τους θέση στην τοπική κοινωνία.

Οι γυναίκες της υπαίθρου είναι αυτές που από τη φύση τους αναλαμβάνουν τη λειτουργία των καταλυμάτων εναλλακτικού τουρισμού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επωμίζονται επιπρόσθετες αρμοδιότητες, αφού οι οικιακές εργασίες και η φροντίδα των παιδιών συνεχίζει να είναι ευθύνη τους. Συχνά η συμμετοχή της γυναίκας της υπαίθρου σε δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού αποτελεί συνέχεια της καθημερινής της ενασχόλησης με το νοικοκυριό, αφού συνδέεται με εργασίες όπως φιλοξενία, καθαριότητα, μαγείρεμα κλπ. Επίσης, οι γυναίκες της υπαίθρου ασχολούνται με την παραγωγή τοπικών προϊόντων, όπως τρόφιμα, γλυκίσματα, χειροτεχνήματα, υφαντά, ενώ οι άντρες είναι αυτοί που συνήθως ασχολούνται με αγροτικές δραστηριότητες και την οικονομική διαχείριση των επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού.

Έχει επικρατήσει η άποψη ότι ο πολιτισμός της κοινωνίας υποδοχής είναι περισσότερο επιρρεπής σε ξενόφερτα πρότυπα και λειτουργεί ως αποδέκτης τους, ενώ ο πολιτισμός των εισερχόμενων τουριστών, που η πλειοψηφία τους προέρχεται από τις ανεπτυγμένες Δυτικού τύπου οικονομίες, λειτουργεί ως δότης. Συνεπώς, ο τουρισμός μπορεί να οδηγήσει στην εμπορευματοποίηση των ανθρωπίνων σχέσεων, με αποτέλεσμα ο τουρισμός να κατηγορείται για εμπορευματοποίηση των σχέσεων και ψυχρότητα ανάμεσα στους ανθρώπους. Για παράδειγμα, στα περισσότερα νησιά της Ελλάδας η άφιξη των πρώτων τουριστών σηματοδοτήθηκε με τη φιλοξενία τους από τον ντόπιο πληθυσμό. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Σκύρου όπου όταν έφθασαν οι πρώτοι τουρίστες στο νησί μια γυναίκα ξεκίνησε να τους παρέχει διαμονή αφιλοκερδώς. Όταν όμως ο αριθμός των τουριστών αυξήθηκε η φιλοξενία των τουριστών συνεχίστηκε έναντι κάποιου τιμήματος.

Λόγω της έλλξης που ασκούν οι εναλλακτικοί προορισμοί υπάρχει ο κίνδυνος να αυξηθεί ο αριθμός των τουριστών, με αποτέλεσμα να

δεχθούν έντονες πιέσεις και προβλήματα, όπως ηχορύπανση, κυκλοφοριακή συμφόρηση, υποβάθμιση του περιβάλλοντος κλπ. Έχουν σημειωθεί περιπτώσεις που ο συνωστισμός τουριστών σε ορισμένες περιοχές ενοχλεί τους κατοίκους και τους κάνει να αγανακτούν. Στη Μάλτα οι τουρίστες αναζητώντας τον αυθεντικό πολιτισμό ξεφεύγουν από τα όρια και εισέρχονται σε ιδιόκτητες κατοικίες, προκαλώντας τη δυσφορία των κατοίκων . Προκειμένου ορισμένες κοινωνίες υποδοχής να αποφύγουν τέτοιου είδους δυσάρεστες επιπτώσεις, έχουν αποφασίσει να αποκρύπτουν στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας από τους τουρίστες

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε πολλούς εναλλακτικούς προορισμούς η ανάπτυξη του τουρισμού ενθάρρυνε τους κατοίκους να προχωρήσουν σε αναπαλαιώσεις κτιρίων είτε για χρήση τους ως επιχειρήσεις ή για κατοίκηση, τις περισσότερες φορές ως δεύτερη κατοικία. Υπάρχουν όμως και πολλές περιπτώσεις όπου ιδιοκτησίες σε παραδοσιακούς οικισμούς αγοράζονται από άτομα που δεν κατάγονται από αυτές, που ενώ από τη μια με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η αναβάθμιση του τόπου, από την άλλη αλλοιώνεται η κοινωνική σύνθεση του οικισμού με τις επακόλουθες αρνητικές συνέπειες.

Μέσω του εναλλακτικού τουρισμού διατηρούνται ή και πολλές φορές αναβιώνουν παραδοσιακά επαγγέλματα που ενδεχομένως να είχαν εκλείψει και ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην αναβίωση εθίμων και παραδοσιακών εκδηλώσεων. Η διεθνής εμπειρία παρουσιάζει μία σειρά παραδειγμάτων πιστής αναβίωσης πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπου υπάρχει ταυτόχρονη συμμετοχή των ντόπιων κατοίκων και των επισκεπτών, δίνοντας την αίσθηση στον επισκέπτη ότι αποτελεί ενεργό μέλος της τοπικής πολιτιστικής εκδήλωσης και δεν είναι μόνο ένας απλός θεατής. Ενώ στο μαζικό τουρισμό η αυθεντικότητα των πολιτιστικών γεγονότων και η παραδοσιακή αρχιτεκτονική δε

διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο, για τον εναλλακτικό τουρισμό αποτελούν πρωταρχική σημασία. Συνεπώς, υπάρχει ο κίνδυνος οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη των εναλλακτικών τουριστικών προορισμών στην προσπάθειά τους να προσφέρουν τη μέγιστη ποικιλία στην ψυχαγωγία, να αναδιαμορφώνουν τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες προσφέροντας αυτό που ενδιαφέρει την πλειοψηφία των τουριστών εφ' όσον αυτοί είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Οικοτουρισμός

7.1 Οικοτουρισμός, ορισμός.

Ο οικοτουρισμός αποτελεί μια ειδική κατηγορία εναλλακτικού τουρισμού, που αναπτύχθηκε στις αρχές τις δεκαετίας του '90. Λόγω του «νεαρού» της ηλικίας, αλλά και της φύσης του, δεν έχει ακόμη διαμορφωθεί ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, σε αντίθεση με τα γενικά χαρακτηριστικά του, τα οποία θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- Περιλαμβάνει όλες τις μορφές τουρισμού που βασίζονται στη φύση, στις οποίες το κύριο κίνητρο των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης, καθώς επίσης και οι παραδοσιακοί πολιτισμοί που κυριαρχούν στις φυσικές περιοχές.
- Περιέχει επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά χαρακτηριστικά.
- Είναι συνήθως οργανωμένος σε μικρές ομάδες από εξειδικευμένες και μικρές τοπικές επιχειρήσεις.
- Ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις πάνω στο φυσικό και κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον.
- Υποστηρίζει την προστασία των φυσικών περιοχών: παράγοντας οικονομικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες, τους οργανισμούς και τους φορείς διαχείρισης φυσικών περιοχών που αποσκοπούν στη διατήρηση και προστασία, παρέχοντας εναλλακτική απασχόληση και ευκαιρίες εισοδήματος για τις τοπικές κοινότητες, αυξάνοντας την ευαισθησία των τοπικών κοινωνιών και των τουριστών για τη διατήρηση των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Από τα χαρακτηριστικά αυτά γίνεται σαφές ότι ο οικοτουρισμός εμφανίζεται μεν ως τουρισμός φύσης, αλλά με στοιχεία ρυθμιστικά ή αειφορικότητας. Διότι θα πρέπει να τονιστεί ότι οικοτουρισμός και τουρισμός φύσης δεν είναι κατ' ανάγκην όροι ταυτόσημοι. Ο τουρισμός φύσης θα μπορούσε να εξισωθεί με τον οικοτουρισμό μόνο εάν παρήγαγε καλύτερη προστασία.

Η IUCN στην προσπάθειά της να οριοθετήσει την έννοια του οικοτουρισμού, τον ορίζει ως «το περιβαλλοντικά υπεύθυνο ταξίδι και η επίσκεψη σε σχετικά ανενόχλητες φυσικές περιοχές, που αποσκοπεί στην απόλαυση και εκτίμηση της φύσης (και των πολιτισμικών στοιχείων – του παρόντος και του παρελθόντος) και το οποίο προάγει τη διατήρηση, έχει χαμηλή επίδραση επισκεπτών και παρέχει χρήσιμα ενεργή κοινωνικο-οικονομική ανάμιξη του ντόπιου πληθυσμού».

Επομένως, ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται και διαχειρίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε όλη η τουριστική δραστηριότητα –η οποία επικεντρώνεται κατά κάποιο τρόπο σε έναν πόρο φυσικής ή πολιτισμικής κληρονομιάς– να μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές. Αναζητεί να στηρίζει διαχρονικά την ποιότητα, την ποσότητα και την παραγωγικότητα των συστημάτων των ανθρωπίνων και φυσικών πόρων, ενώ σέβεται και διευκολύνει τις δυναμικές τέτοιων συστημάτων. Είναι φιλικός με τη φύση που περιβάλλει τον άνθρωπο και συμβατός με τοπικά περιβάλλοντα και τοπικές κοινωνίες. Η αειφορικότητα, που εμπεριέχεται στον οικοτουρισμό, υποδηλώνει τη συμβιωτική σχέση ανάμεσα στην ανθρώπινη και στην περιβάλλουσα φύση κατά τη διάρκεια της χωρικής μετακίνησης και συνιστά μια υπέρβαση των κυρίαρχων μορφών ταξιδιωτικής αναψυχής.

7.2 Οικοτουριστική δραστηριότητα.

Ειδικότερα, μια δραστηριότητα για να αξιολογηθεί σαν οικοτουριστική πρέπει:

- να προάγει θετικές περιβαλλοντικές ηθικές και να καλλιεργεί την ενδεικνυόμενη συμπεριφορά στους συμμετέχοντες,
- να μην υποβαθμίζει τον φυσικό πόρο,
- να επικεντρώνεται περισσότερο στις εγγενείς παρά στις επίκτητες αξίες,
- να προσανατολίζεται γύρω από το περιβάλλον και όχι γύρω από τον άνθρωπο,
- να ωφελεί την άγρια ζωή και το περιβάλλον,
- να παρέχει άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον,
- να συμπεριλαμβάνει ενεργά την τοπική κοινωνία στην τουριστική διαδικασία,
- να μετράται το επίπεδο ικανοποίησης σε κλίμακες εκπαίδευσης και/ή εκτίμησης,
- να συνεπάγεται σημαντική προετοιμασία και απαιτήσεις γνώσεων σε βάθος από μέρους των ξεναγών και συμμετεχόντων.

7.3 Χαρακτηριστικά οικοτουρισμού

Από τις ανωτέρω παραθέσεις,όσο αφορά τις οικοτουριστικές δραστηριότητες, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού στα εξής:

- Βασίζεται στη φύση και σε περιοχές με σχετικά ανόθευτα στοιχεία φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, όπου τα κύρια κίνητρα των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης, καθώς και τα επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά τους ενδιαφέροντα.

- Έχει σαφώς φυσιοκεντρικό χαρακτήρα και έντονο το στοιχείο προστασίας του περιβάλλοντος. Τούτο έχει ιδιαίτερη σημασία, αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι πρώτες περιοχές στις οποίες απευθύνεται ο οικοτουρισμός είναι προφανώς περιοχές με τεράστιο οικοτουριστικό δυναμικό, όπως οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές και οι περιοχές παγκόσμιας κληρονομιάς.
- Ενισχύει τη γηγενή πολιτιστική ταυτότητα, προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε όλο το φάσμα της τουριστικής διαδικασίας και συμβάλλει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική της εξύψωση.
- Απαιτεί, τέλος, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συμπεριφορά όλων των εμπλεκομένων στο τουριστικό «κύκλωμα»: διαχειριστές φυσικών περιοχών και βοηθητικό προσωπικό, φύλακες, κρατικές υπηρεσίες, πολιτικούς, τουριστικούς πράκτορες, ξεναγούς, τουριστικά πρακτορεία, ιδιοκτήτες και υπαλληλικό προσωπικό ξενοδοχείων και εστιατορίων και τοπική κοινωνία, γεγονός που προϋποθέτει την περιβαλλοντική αγωγή όλων των εμπλεκομένων.

Τα χαρακτηριστικά αυτά υπογραμμίζουν τις ιδιαιτερότητες και διαγράφουν τις προϋποθέσεις κάθε οικοτουριστικής προσπάθειας. Διότι δεν νοείται οικοτουρισμός χωρίς σημείο αναφοράς το φυσικό περιβάλλον και κέντρο βάρους την προστασία του, χωρίς την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, χωρίς την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των εμπλεκομένων. Ειδικότερα, το τελευταίο θεωρείται καθοριστικής σημασίας και πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα σε όλες τις φάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας και κυρίως στις Σχολές Τουριστικών Επαγγελματιών. Διότι μέσω αυτής παρέχονται γνώσεις, διαμορφώνονται θέσεις, απόψεις και σφυρηλατούνται στάσεις και συμπεριφορές περιβαλλοντικά φιλικές, οι οποίες στοιχειοθετούν μια διαφορετική

αντίληψη για τον τουρισμό και το περιβάλλον, αυτήν της αγαστής συνύπαρξης.

7.4 Λόγοι ανάπτυξης του οικοτουρισμού

Αν οι δυνατότητες και οι προοπτικές εγγυώνται την ανάπτυξη του οικοτουρισμού, οι ανάγκες τις οποίες επιδιώκει να ικανοποιήσει επιβάλλουν την πραγμάτωσή του. Διότι ο οικοτουρισμός, εκτός των άλλων, φιλοδοξεί:

- 1) να αναδείξει και να προστατεύσει τον πλούτο και την αυθεντικότητα των περιοχών, παρέχοντας τη δυνατότητα στους επισκέπτες να θαυμάσουν τις φυσικές περιοχές και την πλούσια πολιτιστική μας ιστορία,
- 2) να ικανοποιήσει επί μέρους ανάγκες και επιθυμίες ειδικών ομάδων ή κατηγοριών επισκεπτών, π.χ. εκείνων που ενδιαφέρονται για τη φυσική ιστορία, τη γλώσσα, ή την πολιτισμική κληρονομιά,
- 3) να συμπληρώσει τα εισοδήματα των κατοίκων των αγροτικών και ορεινών περιοχών μέσα από επιχειρήσεις αγροτουρισμού, ξενάγησης, χειροτεχνίας, ύπνου-πρωινού κ.λπ.,
- 4) να επιτρέψει την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών της χώρας μας ή τη μερική τουριστική ανάπτυξη περιοχών με περιορισμένα περιβαλλοντικά και/ή κοινωνικά όρια χωρητικότητας,
- 5) να συμβάλει στη διατήρηση της δομής και του μεγέθους του τοπικού πληθυσμού μέσω της αύξησης του εισοδήματος και της συνεπαγομένης βελτίωσης του επιπέδου ζωής, επιτυγχάνοντας έτσι, την αναστροφή της ερήμωσης της υπαίθρου,

- 6) να προάγει τη συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού στις ενέργειες και αποφάσεις που αφορούν το μέλλον των περιφερειών της χώρας,
- 7) να αποτελέσει έναν ισχυρό μοχλό καταπολέμησης της ανεργίας στις ιδιαίτερα προβληματικές περιοχές και να προάγει την ενσωμάτωση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, όπως οι γυναίκες, στην οικονομική ζωή της τοπικής κοινωνίας,
- 8) να αναδείξει, να αξιοποιήσει και να διασώσει την πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση,
- 9) να δώσει τη δυνατότητα για περιβαλλοντική και πολιτιστική ευαισθητοποίηση των επισκεπτών μέσα από τις επισκέψεις σε τοπία εξαιρετικής οικολογικής, αισθητικής, αρχιτεκτονικής και ιστορικής αξίας,
- 10) να αυξήσει τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας μέσω του εισαγόμενου τουρισμού και να συγκρατήσει παράλληλα τους “δυσανεστημένους” του μαζικού τουρισμού, παρέχοντας σ’ αυτούς τη ζητούμενη εναλλακτική λύση, και, τέλος,
- 11) να μειώσει την εκροή συναλλάγματος, μέσα από τη συγκράτηση των ημεδαπών τουριστών, οι οποίοι αναζητούν τις φυσικές ομορφιές στην αλλοδαπή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Προτάσεις

8.1 Προτάσεις για μια αειφόρο τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα.

Οι απαιτήσεις της εποχής μας σε σχέση με το περιβάλλον, και κυρίως με την προστασία του και την αειφόρο-βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, καθώς και η ανάγκη για πλήρη εφαρμογή της υφιστάμενης και υπό εξέλιξη περιβαλλοντικής νομοθεσίας (εθνικής και ευρωπαϊκής), κάνουν επιτακτική την ανάγκη για εφαρμογή-υλοποίηση των προβλεπομένων στη νομοθεσία μέτρων, ούτως ώστε από τη μία να προληφθούν οι αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και από την άλλη να αποφευχθεί η επιβολή κυρώσεων στους παραβάτες. Επιπρόσθετα, στην εποχή της παρούσας δύσκολης οικονομικής συγκυρίας και του έντονου ανταγωνισμού, η αειφόρος αξιοποίηση του φυσικού πλούτου και η παροχή ενός περιβάλλοντος ευχάριστου για τους τουρίστες θα ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της χώρας μας.

Οι ακόλουθες προτάσεις αφορούν θέματα που σχετίζονται με έργα και δραστηριότητες αναπτυξιακού χαρακτήρα, στο πλαίσιο πάντα της αειφόρου-βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Κεντρικό ρόλο έχουν οι Πολίτες, οι μαθητές και οι επιχειρήσεις και είναι σημαντική η συμμετοχή όλων, σε όλα τα επίπεδα. Ο εθελοντισμός και η συμμετοχή στα κοινά είναι ο «καταλύτης» για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, για μία κοινωνία πιο ασφαλή σε όλα τα επίπεδα, ένα περιβάλλον διαβίωσης υψηλό που θα κάνει τον τουριστικό προορισμό ανταγωνιστικό.

Διαχείριση στερεών αποβλήτων

- Χρειάζεται να εκπονηθεί σε επίπεδο Δήμου η «Ολοκληρωμένη διαχείριση στερεών αποβλήτων», με κύριους άξονες την πρόληψη – επαναχρησιμοποίηση – ανάκτηση – ανακύκλωση
- Είναι ανάγκη να υπάρξουν λειτουργικά προγράμματα διαλογής στην πηγή (αλουμίνιο, γυαλί, χαρτί, υλικά συσκευασιών, έλαια-ορυκτέλαια), λιπασματοποίησης (οργανικό κλάσμα απορριμμάτων κυρίως από εστιατόρια, λαϊκές αγορές και καλλιέργειες). Εναλλακτικά, πρόγραμμα παραγωγής ζωοτροφών από απορρίμματα λαϊκών αγορών-εστιατορίων και κάποιων γεωργικών υπολειμμάτων. Τα σχολεία και οι επιχειρήσεις μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα των προγραμμάτων αυτών, δίνοντας ίσως ως ανταποδοτικό όφελος στις επιχειρήσεις έκπτωση στα δημοτικά τέλη.
- Επίσης, θα μπορούσαν να υπάρξουν προγράμματα επιλεκτικής συλλογής επικίνδυνων/ειδικών στερεών αποβλήτων (μπαταρίες, γραφικές ύλες, φάρμακα, διαλύτες-χρώματα, αγροτικά-γεωργικά υπολείμματα-απόβλητα, λευκά απορρίμματα και άλλα απορρίμματα ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, ογκώδη αντικείμενα, ελαστικά οχημάτων κτλ). Και εδώ οι επιχειρήσεις (χρωματοπωλεία, φαρμακεία, γεωπόνοι κτλ) μπορούν να αποτελέσουν τον πυρήνα των προγραμμάτων αυτών.
- Θα πρέπει να υπάρξει ενεργή συμμετοχή του Δήμου στα νέα προγράμματα συλλογής μπαζών, οικοδομικών απορριμμάτων, υλικών εκσκαφών και κατεδαφίσεων, επεξεργασία τους και επαναχρησιμοποίησή τους. Τα υδατορεύματα και οι χείμαρροι πρέπει να προστατεύονται τόσο από απολήψεις όσο και από απορρίψεις.
- Συμμετοχή στο πρόγραμμα για την Αποκατάσταση Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ).

- Χρειάζεται να υπάρξει καλύτερη διαχείριση των ακτών, έργα και δραστηριότητες για καθαρές ακτές (κατάλληλος μηχανολογικός εξοπλισμός, προγράμματα ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης-ενεργοποίησης των πολιτών).
- Προστασία και ανάδειξη περιαστικού και αστικού πράσινου, ευαίσθητων οικοσυστημάτων – ρεμάτων, ακτών, υδροβιότοπων κλπ. Σύνδεση αυτών με δραστηριότητες/έργα ψυχαγωγίας (ήπια ανάπτυξη με μονοπάτια, θέσεις θέας/παρατήρησης κτλ).
- Ολοκληρωμένη διαχείριση των δασών και δασικών εκτάσεων, των αναδασωτέων περιοχών αλλά και των αγροτικών εκτάσεων, έργα και δραστηριότητες για την διατήρηση-προστασία-ανάδειξη-βελτίωσή τους (όπως αντιτυρικές ζώνες, δίκτυο πυρόσβεσης και έλεγχος-διαχείριση γεωργικών εκτάσεων), δημιουργία εκτροφείου θηραμάτων, προϊόντων δασοκομίας. Ο εθελοντισμός είναι μία ανάγκη της σύγχρονης κοινωνίας, οι αγρότες και οι κυνηγοί, εν προκειμένω, αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων, στη διατήρηση, βελτίωση και ανάδειξη του δασικού μας πλούτου. Για πολλά από τα έργα και τις δραστηριότητες αυτές υπάρχουν πόροι χρηματοδότησης, σε Περιφερειακό αλλά και Εθνικό επίπεδο.
- Σύνδεση τουρισμού και αγροτικού τομέα όχι μόνο σε επίπεδο γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων όσο και σε αγροτουριστικές/εναλλακτικές δραστηριότητες, ένταξη αυτών σε χρηματοδοτούμενα προγράμματα ανάδειξης της αγροτικής κληρονομιάς αλλά και της αναμόρφωσης χωριών.
- Μέρος ενός ευρύτερου Ρυθμιστικού Σχεδίου είναι και το Χωροταξικό Σχέδιο, ο καθορισμός χρήσεων γης (γεωργικών εκτάσεων-ζωνών, περιαστικών και αστικών δασών/πρασίνου, παραλιακές ζώνες, ζώνες παραθεριστικής κατοικίας κτλ), ώστε να

μην υπάρχει άναρχη οικιστική ανάπτυξη και παραβάσεις (μπάζωμα ρεμάτων, καταπατήσεις κτλ). Είναι επιτακτική η πολεοδόμηση περιοχών που είναι δομημένες με διάσπαρτη δόμηση (π.χ. Παραλία Καινουρίου και ευρύτερη περιοχή Ασπρονερίου-Λεβέντη), προσφέροντας νέα πρότυπα οικιστικού περιβάλλοντος/ανάπτυξης (μεγάλα πεζοδρόμια, ποδηλατοδρόμους, αυξημένο ποσοστό πρασίνου κτλ). Κάθε περιοχή έχει «όρια» στα φυσικά της αποθέματα (π.χ. υδατικό απόθεμα για ύδρευση και άρδευση) και αυτά πρέπει να αποτελούν βασικές παραμέτρους στον εκάστοτε σχεδιασμό.

- Χρειάζεται ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιας-παρόχθιας ζώνης, ζώνες-περιοχές ανάπτυξης τουριστικών-εμπορικών επιχειρήσεων, εξυπηρέτησης σκαφών (παραλιακή ζώνη και λιμάνι Αγίου Κωνσταντίνου, μαρίνα Καμένων Βούρλων, αλιευτικά καταφύγια Μώλου και Αγίου Σεραφείμ, περιοχές αγκυροβολίου), άλλων θαλάσσιων δραστηριοτήτων (αλιεία, οστρακοκαλλιέργειες, καταδύσεις) και κολύμβησης (εφαρμογή μέτρων για την σωστή λειτουργία, χρήση, προστασία, διατήρηση και ανάδειξή τους).
- Συμμετοχή στο πρόγραμμα «Πρόωθησης Τόπων Φυσικού Κάλλους», βελτίωση και αξιοποίηση του κηρυγμένου ΤΙΦΚ Αγίου Κωνσταντίνου – Καμένων Βούρλων, με μονοπάτια, θέσεις θέας/παρατήρησης και ανάπαυσης, ποδηλατοδρόμους, δασοκομία, ήπια ανάπτυξη με εναλλακτικές δραστηριότητες.
- Πρέπει να εκπονηθεί κυκλοφοριακή μελέτη για τη δημιουργία συστήματος συνδυασμένων μεταφορών, αξόνων και κόμβων αλλαγής μεταφορικού μέσου (οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, λιμάνι και μαρίνες), με τελικό στόχο τόσο την μείωση των χρονοαποστάσεων και την ευκολότερη πρόσβαση-μετάβαση όσο και την αύξηση των διασυνδέσεων και των περιοχών-οικισμών

προορισμού. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται και η αναβάθμιση των θαλάσσιων υποδομών (παροχές καυσίμων-υδάτων, υποδοχή αποβλήτων, υπηρεσίες ώστε να προσελκύσει υψηλής ποιότητας τουρισμό), υπηρεσίες καθαρισμού-συντήρησης-επισκευής των σκαφών. Το αναβαθμισμένο δίκτυο μεταφορών θα προσφέρει ενίσχυση τόσο στον τουρισμό και τη ναυτιλία, όσο και στην τοπική αγροτική παραγωγή, στις υπηρεσίες και το εμπόριο (όπως νέες αγορές, ταχύτερη και ευκολότερη μετάβαση, μείωση κόστους).

- Η κυκλοφοριακή μελέτη θα περιλαμβάνει ασφαλώς και τους οικισμούς, καθώς και τις επιπτώσεις του έργου στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, θα μελετηθούν πεζοδρομήσεις, ποδηλατοδρόμοι και χώροι στάθμευσης.
- Αποκατάσταση, αξιοποίηση, ανάδειξη, προστασία της φυσικής, Είναι πραγματικά λυπηρό να παραμένουν ανεκμετάλλευτες οι υπάρχουσες υποδομές και οι λοιπές προσφερόμενες υπηρεσίες (ξενοδοχεία, εστιατόρια, γήπεδα κτλ), σε μία περιοχή τόσο κεντρική γεωγραφικά, και να μην προσφέρονται οικονομικά πακέτα, έστω και την υποτονική χειμερινή περίοδο, σε νέους ανθρώπους, επενδύοντας στο μέλλον όλων.
- Προβολή και ανάδειξη των τουριστικών-εμπορικών-γεωργικών επιχειρήσεων με περιβαλλοντικό χαρακτήρα, αλλά και αυτόν της περιοχής (προγράμματα ανακύκλωσης, βιολογικά προϊόντα, ποδηλατοδρόμοι, μονοπάτια κτλ) προσελκύοντας ειδικές ομάδες τουριστών/επισκεπτών, και προσφέροντας ειδικά ολοκληρωμένα πακέτα. Συμμετοχή του Δήμου και των επιχειρήσεων στα προγράμματα με στόχο την «αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της κάθε περιοχής».

- Δημιουργία και αξιοποίηση/βελτίωση μονοπατιών και θέσεων θέας – παρατήρησης, διαδρομών για ποδηλάτες, δρομείς και φυσιολάτρες, αξιοποίηση παραλιακής ζώνης και βουνού, οργάνωση ενιαίου δικτύου και σύνδεση με τις λοιπές τουριστικές υποδομές.
- Συμμετοχή σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα για ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού με την κατασκευή τουριστικών αγκυροβολίων και ζωνών υποδοχής τουριστικών σκαφών (βελτίωση-ανάπτυξη των υφιστάμενων υποδομών), σεβόμενοι το περιβάλλον και τις ακτές.
- Επένδυση στην ισόρροπη σχέση μεταξύ του τουριστικού/εμπορικού και του αγροτικού χώρου, ενίσχυση της εταιρικής σχέσης μεταξύ των δύο χώρων (παραγωγή-κατανάλωση, εποχικότητα απασχόλησης). Αξιοποίηση των τοπικών γεωργικών προϊόντων (φρούτα, λαχανικά, κρέατα κτλ) μέσω των προσφερόμενων ειδών διατροφής από τις τουριστικές-εμπορικές επιχειρήσεις, κυρίως στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, αλλά και προβάλλοντας, συνδέοντας επιχειρήσεις που προσφέρουν ποιοτικά ανώτερα προϊόντα (π.χ. βιολογικά).
- Σύνδεση τουρισμού – αθλητισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Apostolopoulos, Y. and Gayle, D. (2002), *Island Tourism and Sustainable Development*, Praeger Publishers.

Barioulet H. (2001), *Matrix for Evaluating Tourism Projects on the Basis of Sustainable Tourism Indicators*, στα πρακτικά του Διεθνές Συνεδρίου Βιώσιμα Ξενοδοχεία για Βιώσιμους Προορισμούς, Maspalomas, <http://www.islandsonline.org/pdf/shsd/Barioulet.pdf>

Butler, R. (1993), 'Tourism – an evolutionary perspective', in Nelson, J., Butler, R., and Wall, G., (eds) *Tourism and Sustainable Development: Monitoring, Planning and Managing*, Ontario: Department of Geography, University of Waterloo.

Hall, C.M. (2000). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Essex: Prentice Hall.

Kirk, D. (1998). Attitudes to environmental management held by a group of hotel managers in Edinburgh. *Hospitality Management*, 17, 33-47.

Meadows, D. (1998), Indicators and Information Systems for Sustainable Development: A report to the Balaton Group, The Sustainability Institute.

United Nations (2011), [Kyoto Protocol](#), UNFCCC.

Wilson, S., Fesenmeir, D.R., Fesenmeir, J. and Van Es, J.C. (2001). Factors for success in rural tourism development. *Journal of Travel Research*. 40(2), 132-138.

World Travel and Tourism Council (1993), Measuring the size of the global travel and tourism industry. London: WTTC.

Wood, M. (2002), Principles, Practices and Policies for Sustainability, UNEP: France.

World Bank (1997), World Development Report, 1997: The State in a Changing World, Washington, D.C., World Bank.

World Tourism Organisation (2002), Towards earth summit – Economic Briefing No. 4, Madrid: WTO.

Ελληνική

Αγγελίδης Μ. (2000), Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη, Συμμετρία, Αθήνα.

Ανδριώτης, Κ. (2005), Τουριστική ανάπτυξη και σχεδιασμός, Αθήνα: Σταμούλης.

Ανδριώτης, Κ. (2008), Αειφορία και Εναλλακτικός Τουρισμός, Αθήνα: Σταμούλης.

Αραβώσης, Κ. (2010), Τουρισμός, περιβάλλον & βιώσιμη ανάπτυξη: Η περίπτωση της Ελλάδας.

Βαγιονής, Ν. και Κομίλης, Π. (2006), Τουριστικός σχεδιασμός, Αθήνα: Προπομπός.

Γεωργιάδης, Θ., Ζιώμας, Ι., Ιγνατιάδου, Λ., Καλλέργης, Γ., Καμπεζίδης, Χ., Κορνίτσας, Κ., Παπαθεοδώρου, Γ., Ρεμουντάκη, Ε., Σκορδίλης, Α.

και Φερεντίνος, Γ. (2002). *Φυσικό Περιβάλλον και Ρύπανση - Διάθεση Αποβλήτων και οι Επιπτώσεις τους στο Περιβάλλον*. Πάτρα: ΕΑΠ.

Νίκος Κλόκας, (2004), Το παρόν και το μέλλον του Αθλητικού Τουρισμού στην Ελλάδα, [http://: portal.kathimerini.gr](http://portal.kathimerini.gr)

Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (2011), *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Αθήνα: Κριτική.

Λογοθέτης, Μ. (2001), Τουρισμός και περιβάλλον, Εισήγηση στο 13^ο Συνέδριο Πανελληνίου Δικτύου Οικολογικών Οργανώσεων με θέμα «Δάση – Χωροταξία – Τουρισμός», Ρόδος 19-22 Οκτωβρίου 2001.

Παντόπουλος, Φ. (2011), *Αειφορία και τουρισμός*, www.traveldailynews.gr.

Παρασκευαΐδης, Π. (2007). *Στάσεις του Εντόπιου Κοινωνικού Συνόλου στις Επιπτώσεις της Τουριστικής Ανάπτυξης: Η Περίπτωση του Δημοτικού Διαμερίσματος Κάτω Βέρμιου*. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σφακιανάκης, Μ. (2000), Εναλλακτικές μορφές τουρισμού, Αθήνα:
Έλλην.